

E L Ő S Z Ó

A kortársaim és ismerőseim közül többen olyanok, akiket érdekel a mult, biztattak arra, hogy irjam meg Kutas történetét. Azzal indokolták meg, hogy én legjobban ismerem azt, mert én nemcsak szemlélője voltam, hanem a történeteknek előmozdítója is. Aminek pedig szemlélője nem lehettem, azt olyan emberek beszélték el, akik abban a korban éltek, az eseményeket látták és benne részt vettek. Mert én meg nem irom most azokat, feledésbe megy az egész. A jövő generáció már nem ismerheti azokat és az sem lesz, aki elbeszélje nekik. Hogy ez mind ugy van, magam is beláttam, így szántam rá magam az én gyenge tehetséggel minden írásra-termettség és felkészültség nélkül.

- . -

A PUSZTAKUTASI OLVASÓ EGYLETNEK ÉS A VÁSÁRHELYKUTAS, MINT
TANYAKÖRZETNEK A TÖRTÉNETE.

MEGIRTA GREGUS MÁTÉ.

Amikor a szerény kis Pusztakutasi Olvasó Egyletnek a történetét irom, szükségesnek és célszerűnek tartom visszatekinteni és lelki-szemeink elé idézni ennek az egyletnek a létrejötte előtti, egy pár évtizeddel letúnt időkre azért, hogy lássuk, hogy ezen a nagy 43951 kishold terjedelmű határrészen hogy volt és milyen élet volt akkor és hogy az idők folyamán néhány évtized alatt hova fejlődött és milyen változáson ment keresztül. Visszatekinteni arra az időre, amikor még ez a határrész lakatlan szabad pusztá volt, amikor még a város minden lakosa, szegény, vagy gazdag, annyi jószágot hajtott ki rá legelni, amennyit akart, csak a pásztorbért kellett megfizetni és mindenki annyi szénát kaszált a pusztán, amennyit akart, nem kellett érte semmitsem fizetni. És amelynek a dus mezején a tiszta magyar fehér gulyák, szilaj ménesek, félvad-disznófalkák és a selymesgyapjas vezér-ürüs juhnyájjal legelésztek, deleléstettek és heverésztek. Amikor még a puszták tengere, melyet a puszták tündérlányának is neveznek, a csudaszép délibáb enyelegve játszott a legelésző, delelésző gulyákkal, futó ménesekkel, az azok után nyargaló kurjongató, durrogtató csikósokkal, vagy a vármegye zsandárjai elől vágatva menekülő szegénylegényekkel, vagy a számárháton ballagó juhászbojtárokkal, vagy amikor még a puszták és vadvirágos gyöpek aranszájuprimadonnái, a mezei pacsirták százezrei égfelé szállva gyönyörű énekekkel dicsérték és magasztalták a mindenség Urát és megnemesítették, imára készítették a puszták egyszerű fiainak a romlatlan lelkét. Vagy amikor még a puszták nádasába, tavaiba, bokraiba százezrével termettek és tenyészték a különféle vadak és amikor a vadludak ezrei két-sorjával szálltak a pusztá felett egyik részről a másikra. A darumadár sokasága pedig magasan repült és szépen szólt és kixázták hullatták a toltukat a szátnyukból és a farkukból, amelyet a puszták fiai felszedtek és a kalapjuk mellé tettek és darutollas kalappal őrizték a gulyát és ménest. Darutollas kalappal és félvállra vetett cifra szűrrel mentek a ménesből pályvával kifogott szilaj csikón a csárdába, vagy a jegyesükhöz, mátkájukhoz. Vagy amikor a pusztá csendjét az égzengésen kívül csak a pusztá felett szálló vadludak gágogása, a magasba repülő darvak szép és halkán halló kurjogása, a pásztorfurulyák és tillinkók édesbus szava, a messzehalló gulyakolompok andalító, mélézó szép hangja, az elszéledt szilaj ménesek nyese és a földet megrengető dobogása, a csikós-bojtárok hangos kurjor

és a karikásostoroknak durrantásai zavarták csak meg a pusztá testet-
lelket megnyugtató csendjét. Amikor még az egész nagy pusztán csak három
állendő épület volt, mégpedig a kutasi, sámaoni és a lebuki csárdák,
amelyeket valamikor a földesurak építettek úgy, mint a tiszaparzon a
hámszáritó és a szekfücsárdát, vagy mint a városban a Fekete Sast, a
Szervast, a Hajdát, a Vörösökröt, vagy a Koplaló korcsmát, ahol a dézsmába
szedett borokat elmérték a három csárdán kívül a pusztán. Csak a fejős
juhászoknak volt nádból csinált karámjuk, ahol a juhote fejték és kuny-
hójuk, ahol a sajtot nyomták és az élelmüket és ruhájukat tartották.
A gulyásoknak és csikósoknak nem volt kunyhójuk sem, mivel azok minden
nap másutt legeltették és más kutnál itatták meg. Ezeknek csak kétke-
rekü taligájuk volt, amely gyékényponyvával volt befedve, az alatt tar-
tották a kenyérüket és ruhájukat, ezt hurcolták a falka után más állás-
ra, ahol megittak és megfektettek. Ezen a nagy pusztán járt és legelé-
szett tizenhárom szilaj gulya és tizenhárom szilaj ménes. Azonkívül járt
az aranyadlapos és a tatársánc környékén néhány Góbb, amelyben a gazdák
eladásra szánt ökrei legeltek ezerszámra. És ahol a pusztá legdusabb és
legtáplálóbb mezője nőtt és amelytől az ökör olyan kövérre meghizott,
mint a potyka, és amelyeket a bécsi és más külföldi kereskedők vettek
meg és százas csoportba hajtották fel Bécsbe lábon.

A gulyákat és méneseket a társaság öreggazdájának a nevéől
nevezték el, ennél fogva volt a pusztán Kis Pál-barom, Bánfi-barom,
Kaszap-barom, Kishód-barom, Kóti, Zsarkó, Deák, Kardos, Olasz, Túhegyi, Czigány
Nagy Pál, Dezsó, Csáki-barom. Ugyancsak ezeken a neveken nevezték el
a méneseket is. Ezeken kívül legelészett a pusztán sok kisebb-nagyobb
juhnyáj és disznófalkák is, amelyeket mind felelős és hozzáértő olyan
pásztorok őriztek és gondoztak, akiknek az őseik is pásztorok voltak.
A pusztára tavasszal a jószágkihajtás mindég szent György napján tör-
tént meg, amikor a fűvet már tudta falni a jószág, ilyenkor a pusztára
vezető dűlőutakon vége-hossza nem volt a jószághajtásnak és mivel ak-
kor minden gazdának falkásan volt a jószága, ennél fogva a gazdalegények
lőháton hajtották a gulyabeli marhát és a ménesbeli lovat és csikót a
pusztára. Mert ebben az időben minden gazdalegénynek és fiatal gazdának
volt szép hátasparipája, amely a szabad pusztán neveledett fel. Ezen haj-
tották a jószágot nemcsak a pusztára, hanem a pusztáról a városokba is.
Tehát a kihajtáskor a gazdalegények lőháton hajtották a jószágot, az
öreggazdák pedig kocsin ballagtak a jószág után, a kocsiderékba a jó
szagosszéna volt rakva, a csikóbőrös kulacsok pálinkás butyellákkal és
a borjubőrtarisznyák sonkával és más egyéb jókkal. A pásztorok már na-
pokkal előbb kimentek a pusztára a gulya és ménesitatókutaknál készen-
létbe várták a gazdákat, a jószágaikat és ott vették tőlük át a gyönyör-
ködve nézték, amint a jószágok mohón falták a jó puha fűvet. Azonban a
számadó pásztoroknak nagyrésze nem tudott írni, olvasni, tehát a gazdák-
tól átvett jószágot nem jegyezheték be könyvbe, hanem ahelyett rovás-
fára rótták fel bicskával, hogy melyik gazdától mennyi jószágot vettek
át. A rovásfa egy jóméter, vagy annál is hosszabb négysarkosra faragott
és szépen simára kicsiszolt fa volt, ennek a sarkaira rótták rá és a
emlékeztette őket, hogy kinek mennyi jószága van a falkába. Az emlé-
tehetségükbe sohase, vagy csak igen ritkán csalódtak. A számadó
és csikósok emlékezőtehetségük annyira tökéletes volt, hogy

kihajtás után egy hónap múlva kimentek a gazdák megnézni a jószágot, akkor, amikor már a letelelt jószág megjavult és az avasszört elhányt, tehát változáson ment keresztül, a tulajdonos egy tekintetre nem ismert rá a jószágára, ellenben a számadó, akinek a szeme előtt történt a változás, mindenkinek sorra meg tudta mutogatni a jószágát, sőt azt is tudták, hogy kinek-kinek a jószágs melyik járásban legel, mert minden gazda jószága külön csoportba járt és legelt a falkába. A jószágátadás után pedig előszedték a kocsiderekakból a széna közül a borjubörtarosznyákat, csikóbőrös kulacsokat és jóízűen ettek-ittak, azután pedig megindult a gazdasereg és bevonult a pusztáról azzal a tudattal és elhatározással, hogy nemsoká ismét kijönnek olvasásra, így nevezték a pásztorok ellenőrzését, ami a kihajtás után két- vagy három hétre szokott megtörténni, amikor már minden gazda kihajtotta a jószágát. Ez az olvasás ünnepszamba ment a gazdáknál és mindegyik megrakodva ment a gulyáshoz, vagy méneshez, de ilyenkor már a pásztorok is esettmarhára, vagy birkapaprikásra várták a gazdákat. Esett jószág az volt, amelyiknek a lába eltört, vagy a másik megszurta, de az is szokás volt a pásztoréletben, hogy ráfogták egy-egy úszóre, vagy tinóra, hogy baja van és levágták. A bőrével számoltak a gazdájának. Olvasás után előszedték előszedték a tarisznyát és kulacsot és vagy ennek tartalmát vagy fogyasztották, vagy pedig körülülték a bográcst és a pásztorosan elkészített igazi jó paprikást ették, de előfordult az is, hogy ilyenkor egy-egy szegénylegény odavetődött és résztvettek a lakomában, akik amikor jól ettek-ittak, nyergeltek és továbbmentek. Maga az olvasás azonban nem ment könnyen, mert a sok szilaj jószág a már megolvasottal összeszalad és elegyedik a még meg nem olvasottal. Kóti Pál öreggazda úgy ejtette meg az olvasást, hogy mivel nagyon kövér ember volt és csak nehezen tudott menni, hát kivitték a nagy kényelmes kétkerosszékét is a pusztára, azon ülve várta, hogy elhajtsák előtte a gulyát, vagy a ménest és úgy olvasta meg. Innen volt az a közmondás Vásárhelyen, hogy "helyébe várja, mint Kóti a barmot." De Kóti Pál azért is nevezetes volt Vásárhelyen, mert igen nagy falkája volt, de azt nem tudta, hogy hány darab, mert sohasem olvasta meg, hogy megvan-e minden birkája, arról úgy győződött meg, hogy behajtotta az egész falkát a városba a házához és ott telehajtattott minden helyiséget, istállót, ólat, színeket, azután pedig a nagyterjedelmű udvart, ha ez is megtelt a nagykapu-küszöbökig, akkor rendben volt, mert megvolt minden juh, amit annakidején átvett a juhász és azt azonnal át is adta az új juhásznak, aki, mindjárt utnak is indította ki a pusztára anélkül, hogy tudta volna, hány juhot vett át. Ami azonban a nagykapu küszöbén kívül maradt, arra azt mondta Kóti Pál a régi juhásznak, hogy na, ez meg a tied, elhajthatod és el is hajtottotta a volt juhász, mert t.i. abban az időben úgy volt, hogy a juhászoknak, meg minden más éves cselédnek is jószágteleltetés volt a bérükbe. Csak teleltetni kellett a gazdának, mert tavasztól őszig a cselédek jószága a gazdák jószágával volt együtt, a szabad pusztán élt. A gazdák meg sem fogadták az olyan juhászt, akinek 50-60 drb. birkája, és az olyan olyan bérest, akinek 6-8-10 drb. marhája nem volt, mert azzal törtettek, hogy azért nincs jószáguk, mert nem jódolgosak és nem takarok, nem szeretnek szolgálni. Ilyen volt a gazda és a cselédnek egymáshoz való viszonya abban az időben.

Aszályos, esőtlen időjárás mellett, ami az alföldön többször előfordult, annyira lesült és elfogyott a mező, hogy éhségükben a jószágok a bogarat is felették a gyepről, ilyenkor lehajtották a pusztáról a jószágot a rétre, amely éppen olyan szabad volt, mint a puszta és ahol talált a jószág magának élelmet bőven, ha mást nem, hát sást, gyékényt és nádat, a disznók pedig a fenekekbe zsiokot és böngyölét bőségesen. Sőt amikor vizáradat után az u.n. fenekek, ahol a halak kint rekedtek és amelyekről a víz leszáradt. Ilyen helyeken annyi volt a hal, hogy az egész tájat elbűdösítette és ahol egész falka disznó meghízikk a haltól. Száraz, aszályos időben pedig, amikor sem széna, sem más takarmány nem termett, telelőre is lent marad a jószág a réten a nádasba talált élelmet és enyhelyt a zord időben. Ilyenkor sok jószág esett áldozatul a farkasoknak is, pedig a jószágok természetük és fajtájuk szerint védekeztek a farkasok ellen. A szarvasmarhák úgy védekeztek, hogy körbe farral fordultak össze és fejjel álltak kifelé, s szarvaikkal védekeztek és pedig sikeresen, mert a vakmerő farkasokat felnyársalták. A gyengébbek a kör belsejébe húzódtak és az erősebbek megvédték őket. A ménes, vagyis a lovak pedig szintén kört formáltak, csak hogy ezek fejjel fordultak felé és hátulsó lábukkal rugták a farkast, ha közel bátorkodott s ~~haxax~~ amelyiket eltalálta rugás, az vagy ott maradt dögölve, vagy ordítva menekült. Itt is a gyengébbek a kör belsejébe találtak védelmet. A disznófalka szintén csomóba verődött a farkasok közeledésére és az erősebbek itt is szélről foglaltak helyet és ha annyira közel ment hozzájuk a farkas, megfogták és széttépték a farkast. Eredményt csak akkor értek el a farkasok, ha valami gyengébb jószág elmaradt a falkától.

Azonban a nagy, szép szabad pusztát, amely tele volt annyi ősiséggel, szívet-lelket gyönyörkötető természeti és költészeti szépségekkel és romantikával, amelyen ősidők óta szegénynek, gazdagnak annyi jószága felnevelkedett, amely a könnyebb megélhetését biztosította szegénynek, gazdagnak egyaránt, amelyen annyi sok ősi pásztorcsaládok éltek és keresték a kenyerüket, ahol a puszta nádasába és bokraiba annyi szegény legény talált menedéket az őket üldöző vármegye csendőrjei elől. Ezt a szépséges nagy pusztát a szabadságharc után 1851. évben feldarabolták, szétosztották a város lakosai között, úgy hogy minden gazda kapott a pusztából félennyit, mint amennyi a tanyaföldje volt, a városi házak után pedig 500 négyszögölet kaptak a háztulajdonosok az u.n. kispusztán, amely a kutasi állomástól délre fekszik és kaptak a gazdák u.n. rossz járandóságot is a pusztának a széles részén, mert az akkori vezetőemberek elkövették azt a helyrehozhatatlan hibát, hogy a pusztának a szikes részét is kiosztották, amely kb. 10.000 kat. hold volt és így közönslegelő nélkül maradt a város hatósága. Ennél fogva ezzel a felosztással megszűnt az ősi szabad puszta és megszűnt mind a gazdákra, mind pedig a szegényekre nézve a könnyű és jövedelmező jószág tartás és nevelés is, de ezzel megszűnt nemcsak a pásztori élet és a betyárvilág romantikája, hanem megszűnt ezen az országrészen az ember legősibb, legtermészetesebb foglalkozási ága, a pásztorság is. És ez nagy kár volt, különösen akkor, amikor még az állatorvosi intézmény gyenge lábón állott. Mert az akkori pásztorság nemcsak egyszerű foglalkozás és kenyérkereset volt

mint ahogy a társadalom, különösen a művelt osztály tartja, mert a pásztorok művészek és tudósok is voltak, amit az őseiktől örökölték, ami fiuról fiura maradt rájuk. Művészek voltak a jószágismeretben, amellyel csak pásztoemberek rendelkeznek és tudósok voltak az állatgyógyászatban, mert a legnehezebb állapotbetegséget is meg tudták gyógyítani, mint pl. a felfuvódást a szarvasmarhánál, amikor az nem tud kérődzni, ami a szarvasmarhánál gyakran előfordul, amikor a jószág nem tudott vizelni, vagy ganélni, vagy amikor a hasas állatnál a magzat nem jól van elhelyezkedve, nem tudja elleni. Ezeket a bajokat mind el tudták ~~ráküzni~~ gyógyítani, sőt voltak, akik a veszettségtől is meg tudták óvni a jószágot, ha idejekorán kezelhették. De természettudósok is voltak, mert a pásztorok ismerték az állatoknak a természetét, ösztönét, életfeltételét a szervezetüknek és bonctanának minden titkát és rendeltetését. Ismerték az időjárásnak és változásnak az állatokra való hatását és az idővel szembeni érzékenységét és így az állatok viselkedéséből tudtak következtetni, valamint a fellegeknek a mozgásából, alakulásából, tömörüléséből, vagy széteséséből csalhatatlanul tudtak következtetni, hogy a közelebbi, vagy távolabbi időben milyen változás fog bekövetkezni az időjárásban és így a pásztorokat sohase érte meglepetésszerűen az időváltozás. Ismerték a csillagokat és azoknak a járását. Tehát a pásztorok nemcsak jószágőrök és gondozók, hanem állatgyógyászok és természettudósok és ismerősök is voltak. És ezeket az értékes tudományokat nem az egyetemeken tanulták, hanem az őseiktől örökölték és fiuról-fiura maradt rájuk.

Hogy a pásztorok értékes és a természet emberei voltak, az abból is kitűnik, hogy Krisztus Urunk születését az angyalok először a pásztoroknak jelentették és adták tudtukra, a csillagok azokat vezették a bethlehemi jászolhoz és nem a bankárokat és kartelvezéreket. És az is bizonyos, hogy Krisztus Urunk keresztrefeszítésénél pásztor nem segédkezett és abban nem vett részt. Mindamellet az emberiség civilizált népe a pásztoembert akkor se becsülte semmire és nem becsüli ma sem.

- . -

A felosztott ősi nagy pusztát, ami természetes is, nagyon sajnálták és fájlalták a régi ősi pásztorcsaládok, hogy a legszebb és legtermészetesebb foglalkozástól lettek megfosztva. De sajnálta a nagy szabad pusztát a gazdák nagyrésze és a szegény nép is, mert akkor el se tudták képzelni szabad pusztát és könnyű jószánelvelés nélkül az életet. Mert abban az időben szegény és gazdag egyaránt a jószágból pénzelt és nem gabonából. Gabonát a legtöbben csak annyit termeltek, amennyi a háztartásra bőségesen elég legyen, mert kereskedése se igen volt. De sajnálták a szabad pusztát a szegény legények is. Nótás Szabó Pál, a nemeslelkű paraszt költő pedig, amikor a pusztakiosztán után kiment és megállt a pusztát szélén, meglátta a szétdarabolt pusztát, amelyet már imitt-amott szántottak is, keservében így sóhajtott fel: "Hej Istenem, szememmel látni mit kell, szántó földet az egész pusztán széjjel. Majd így folytatta a költeményét: "Nincs már helye csikósoknak, meg gulyásnak, sem a kifordítottsubás juhásznak, nem hallik a baromnak a bőgése, sem a szilaj ménesnek nyerítése stb. Ezt a gyönyörű szép nótáját Nótás Szabónak akkor mindenki tudta és a különféle alkalmakkor busongva, sokszor könnyes szemmel dalolták az akkori

A kiosztás után azonban voltak tömegesen gazdák, akik a jószáglegeltetésről nem akartak lemondani. Azok, akiknek a rossz járandóságuk a kis keresztuton kívül és a nagy keresztuton kívül-belül feküdt. Ezek Bánfi Lázár Mihály vezetésével néhány ezer holdon legeltetési társaságot alkottak és mintegy 5-6 ezer db. szép magyar szarvasmarhából állott a gulya és kb. ugyanannyi darabból a ménes. Ez a régiéknél kisebb számú gulya és ménes magán viselte a régi nagy gulyák és ménesek jellegét és szép volt látni, amikor a gulya és ménes legelészett, delelészett, vagy legelészett. Ez a társaság fennállott néhány évtizeden keresztül. Azonban a változó körülmények és a gazdacsaládokból is történt változások miatt az 1890-es években teljesen feloszlott és ezzel megszűnt a régi pásztorokra, a pásztoréletre, szép gulyákra, a futó ménesekre, a nagy pusztára és a régi boldog világra emlékeztető állapot. Még csak azt említem meg, hogy az édesapám kis birtoka, ennek a gulya és ménesjárásnak közvetlen szomszédságában feküdt és úgy minthogy az édesapám jószágát őriztem, mint pásztorfiúnak, alkalom volt napról-napra ólvezettel szemlélnem a pásztorok szokásait, működéseit, valamint a gulya és ménes viselkedését, jó és rossz időben.

Kezdetben sokan tartózkodtak a gyöpek feltörésétől, mert sajnálták a dusmezeji gyöpeket feltörni és csak legelőnek és szénakaszálónak használták. Sokan remélték azt is, hogy a felosztás megsemmisül és újra szabad pusztá lesz az ősi pusztá. Azonban néhány év eltelte után mindenki kénytelen volt belátni, hogy a pusztá felosztása nem semmisül meg és így mindég többen és többen törték fel és vették munka alá a dusmezeji gyöpeket és gulyafekvő telkeket. A földekre először csak kutakat és istállókat építettek a gazdák a jószágaik számára és csak a nagyobb gazdák építettek tanyát, később azonban a 20-30, sőt az ennél kevesebb földiek is építettek és az épületet kivétel nélkül mind gaztetőre gyékény, vagy nádból építették, mivel akkor még a rét kiosztatlan volt és a nádhoz, gyékényhez könnyen hozzá lehetett jutni. És amint épültek a tanyák, aszerint szaporodott a pusztá lakossága is. A pusztára minden családból a fiatal gazdák költöztek ki, ennél fogva a pusztán abban az időben öregek nem is igen laktak. Kezdetben, amikor még a tanyák ritkán voltak, a várostól messze eső pusztán a fiatal gazdák nem egészen jól érezték magukat, a külső részen sokan el is adták a földjüket az orosháziaknak annál is inkább, mert akkor még a betyárvilág is virágzott, pedig a szegény legények a pusztá világ lakosaira nem is voltak felettébb veszélyesek, mert ha néha-néha be is tértek egyik-vagy másik tanyára, de ha ott szívesen látták őket és ha lovaikat, meg magukat is ellátták a szükséges jóval, akkor ott soha semmi baj sem történt, sőt ha a kapcabetyárok elfogtak is valamit, az igazi betyárok azt is megkerítették, ha idejében tudomásukra jutott, mert a betyárbecsület úgy kívánta. Hogy ilyen is volt, azt igazolja a következő megtörtént eset: Tekintetes Szabó Mihály urat ismerte és úgy is említette a nevét az egész város holta napjáig, aki 1848-ban a szabadságharc idején polgármestere volt a városnak. Az ő pusztai tanyája Szőkehalmon, a mágocsi nagy kereszt mellett volt, ahol a szőlő és kert gazdaságához épített szép nagy pince ma is megvan, amely most az unokái tulajdona. Ebben a tanyában a két Szabó gyerek: Mihály és Pál bujdosásukban többször megszálltak és megháltak. Ilyenkor a Varró Mihály tanyásnak a feleségével minden jót süttettek és főzettek maguknak amelyért becsületesen meg is fizettek. Az, hogy ezek a bujdosó szegény legények ott szoktak megszállni a tekintetes urnak tudomására jutott aki mikor ezt megtudta, kiment a tanyára meggyőződni arról, hogy igaz-e, amint mondtak neki. A kérdésére a tanyás bevallotta, hogy tényleg szoktak ott megszállni a Szabó gyerekek, mire a tekintetes ur azt az utasítást adta Varró Mihály tanyásnak, hogy ha ismét odamennek a Szabó gyerekek, mondja meg nekik, hogy ő nem akarja vesztüket, nem sugja be a vármegyének, hogy odajárnak, hogy ott elfogják őket, azt azonban ellenzi, hogy a tanyájába járjanak, mert szóba és gyanuba veszik őket is, tehát ettől kimélték meg és ne járjanak és ne járjanak a tanyájába. Amikor ismét megjelentek és minden jóval elláttatták magukat, akkor Varró Mihály szóról-szóra átadta nekik a tekintetes ur üzenetét, amire a Szabó gyerekek azt mondták neki, hogy mondja meg a tekintetes urnak, hogy köszönik a figyelmeztetést és a jószándékát, nem szállnak meg többet a tanyájába, afelől pedig nyugodt lehet, hogy sem egyik, sem a másik tanyájában gazdaságába semmi kára nem lesz és őneki magának sem semmi bántódása. Azután fizettek, nyergeltek és Varróéktól érzé-

- 7

elbucsuztsk és sohase mentek többet a Szabó Mihály ur tanyájába, de kára és bántódása se lett a tekintetes urnak.

Különben is a szegénylegényeknek nagyrésze nem született rosszak voltak, hanem mért a derék ügyes magyar fiuknak idegen országba, idegen hadseregbe kellett katonáskodni 10-12 évig, ahol komiszul bántak velük, amit az önérzetes magyar fiuk nem tudtak tűrni és megszöktek, mire a csapatparancsnokság leirt a vármegyének, hogy fogják el és szállítsák vissza a szökevényeket. A szökevények azonban tudták, hogy ha a csapathoz visszakerülnek, még komiszabbul bánnak velük, tehát a elfogatás elől bujdosnak a szegény legények és így lett belőlük futóbetyár. A nép ezt tudta, azért pártolta és támogatta őket. Pásztorgyermekek koromban, amikor a nagykereszt ut mellett legeltettem a jószágot, én is egész közelről láttam a két Szabó gyereket, amikor Sámson felől lóháton balagtak Mágocs felé. Hogy kik voltak azok a lóhátasok, csak akkor tudtam meg, amikor máskor ismét ott és én akkor bent voltam az édesapám tanyájába, amely a keresztuttól kb. 400 méterre volt, onnan nézték őket a tanyabeliek. A szüleim azonban megtiltották, hogy nézzük, mert a szegény legények nem szerették, ha nézték őket, akkor tudtam meg, hogy kik azok a lóhátasok, akiket azelőtt közelről láttam.

A fiatal gazdák azonban csak megszokták a messze pusztán annál is inkább, mert az ősi kövér szűz föld mindent mindent dusan termelt, amit belevetettek. Ennélfogva a fiatal erőtől és élniakarástól duzzadó parasztok munkájának következtében olyan boldog életlehetőség jött létre a pusztán, amelyet magyar paraszt nem élt azelőtt, de nem él a jövőben sem, bár a jószágaiknak és terményeiknek az ára nagyon alacsony volt, de az igényeik és a közteher is alacsony volt. Annál is inkább jó volt a helyzetük, mert már akkor megszűnt a jobbágsors és a robot. És bár nem volt teljes a szabadsága a népnek, mert az akkori kormányok nem hajtották végre a 48-as törvényeket, sőt azt sem, amit a 67-es törvények biztosítottak a nemzet számára és a közigazgatás is a régi bakk-korszakbelinek volt a folytatása és az ma is.

A kiegyezés után az osztrák tisztviselőket, akik osztrákok és csehek voltak az uralkodó kedvéért mind bent kellett hagyni a közhivatalokba. A tisztviselők száma azonban alacsony volt, csak egyharmada volt a mai létszámnak, a fizetésük is olyanformán aránylott a maihoz, mert az akkori polgármester fizetése ötszáz forint volt nyugdíj nélkül, pótdó sosem volt, fogasztási adót is csak a bor után kellett fizetni, úgy hogy ki mennyit ajánlott és ha ajánlott 2-3-4, vagy 5 forintot és ha azt befizette, akkor ha száz akó bora volt, mind eladhatta, vagy elhasználhatta. Hus-fogyasztási adó sem volt, sem liszt-forgalmi adó, mindenki szabadon adhatta a húst, szalonnát, ugyszintén a kenyeret is. A pálinkafőzésért is igen csekély adót kellett fizetni. Ha néhány forintot befizettek a kisüstösök, akkor egész hónapon keresztül éjjelnappal főzhatték a pálinkát, akár gyümölcsből, szőlőkörkőből, vagy kukorica és más egyéb gabonából. De főzte is mindenki, szegény és gazdag. Legtöbbet főztek kukoricából, amelynek sok és kiváló jó pálinkája volt. Akkor a korosmában csak kukoricapálinkát mértek, amit a szegényemberek és a kisgazdák adtak el, hogy az árából befizessék az adót. A pálinkamoslékkal pedig a jószágot javították, mert minden jószág nagyor

szerette és abban az időben disznóvész se volt. Sokak állítása szerint a pálinkamoslók tartotta egészségesen a disznóállományt. Azonban a lisztes anyagból, vagyis a gabonából való pálinkafőzés ősi jogától az 1888 év XXIV. t. c.-kel megfosztották a paraszt osztályt és ezt a jogot ráruházták a tőkepénzes zsidó szeszgyárosokra anélkül azonban, hogy akár az államtól, akár a jogutódoktól valamilyen formában kárpótlást kaptak volna a parasztok. A jogfosztást teljesen valótlanúságokkal okolták meg, ~~pedig~~ pedig az igazi ok az volt, hogy amíg kisüstön főzték a kukoricapálinkát, addig a szeszből hideg uton előállított pálinkát nem itta senki. Ez fájt a zsidóknak és ezt a fájdalmat jogfosztással gyógyította meg a magyar kormány. Ettől az időtől kezdve mindig romlott a parasztok helyzete, mert mindig jobban-jobban beavatkoztak a dolgaikba és hol itt, hol ott nyirbálták meg a jogukat, szükségtelenik szervezik és szaporítják a hivatalokat és a tisztviselők számát s emelik a fizetéseiket és nyugdíjaikat, amelyért elviszik a szegény családok szájából a kenyérnek valót is.

A Hetvenhetes kiegyezés után a közbiztonság és a rend felett egy csendbiztos, néhány legényével őrködött Vásárhely egész külterületén, akiket perzekutoroknak neveztek, a városban pedig éjjeli őrök tették a szolgálatot. A perzekutorok a városból jártak ki a pusztára szolgálatot teljesíteni. Hét elején kimentek, hét utolján pedig bementek a városba és a csendbiztosnak megtették a jelentést a kint történt eseményekről, a hivatalos iratokat is ezek kézbesítették a feleknek, ami akkor nem volt sok. A perzekutorok a szolgálatot mindig kettesben és lóháton teljesítették cifra szűrrel a vállukon, karikás ostor a nyakukban, az előltöltő kétcsövű pisztoly és a sárga rézfokos pedig, amelyben a hivatalos iratok voltak a nyeregkápára volt akasztva, úgy járták a pusztát egész héten. Meghálni és etetni, hol egyik, hol másik jobbmódu gazdák tanyájára tértek be, legszívesebben azonban oda mentek, ahol a legény füstölt, vagy ahol disznót perzseltek stb. oda rendesen bementek és kötelességszerűen megkérdezték, hogy nincse- valami baj, vagy panasz és ahova bementek, mindenütt szívesen látták őket vendégül, mint hatósági embereket már csak azért is, mert mondtak valami újabb hirt, mert abban az időben még ujság nem volt és a híreket csak szájról-szájra kapta a pusztá népe. Dacára ennek a gyenge közbiztonsági szolgálatnak és a betyáros világnak, több bűnözés akkor sem fordult elő, mint most, a rendezett közbiztonsági szolgálat idején. Az akkori betyárvilágot a romantika jellemezte, amelyben betyárbecsület is volt, de a mostani aszfaltbetyárságot az aljasság jellemzi, ami sokkal veszedelmesebb a régienél. A régi betyárokat könnyű volt Rádainak kiirtani, mert azok a tanulatlan parasztok közül valók voltak és nem is olyan sokan voltak, de a mostani aszfaltbetyárokat nincs olyan Rádai és nincs olyan megszervezett rendőrség és osendőrség, amely ki tudná irtani, mert azoknak nagyrésze a műveltségvilágból kerülnek ki.

A perzekutorok azonban vigyáztak, hogy a határjárás közben a Szabó gyerekekkel, vagy más szegény ~~gyerekekkel~~ legényekkel ne találkozzanak, akik még akkor szerepeltek. Ezeket azért volt okuk kerülni, mert volt a perzekutorok között büszke rátarti ember is és ez a rátarti ember valahol társaságba elszólta magát, amikor azt a kijelentést tette hogy szeretne a Szabó gyerekekkel találkozni, majd elbánná vel'

Ez a kijelen és a Szabó gyerekeknek a fülébe jutott és megjegyezték maguknak. Egyszer aztán véletlenül a csárdába olyankor mentek a Szabó gyerekek, amikor az a perzekutor is ott volt másodmagával, aki az előbb említett kijelentést tette. Amikor szembe kerültek egymással, kölcsönösen bemutatkoztak. Rövid idő után pedig a perzekutorok el akartak távozni. A Szabók azonban először kérték, azután pedig kényszerítették őket a maradásra. Kértek bort, kínálták és kocintani akartak velük. De a perzekutorok nem akartak inni, azt mondták, hogy éhesek, nem esik jól nekik, mire a Szabók kértek a csárdásnétól kenyeret, érett turót és vereshagymát, amire jól esik a bor. És most nem volt kitérés, enni kellett kenyeret, turót és két-két nagy fej vöröshagymát és közben inni kellett a bort. Mikorára jól laktak és elfogyasztották a két-két nagy fej vöröshagymát, már jókedvük is lett, kocintottak és pertut ittak a Szabókkal, sőt mivel jelen volt a csárda zenekara Hendel Vendel bácsi a szentetornyai bőrdudás, aki fujta nekik a betyárnótákat, meg is mutatták egymásnak, hogy ki hogyan tud táncolni és így a vöröshagyma, a bor, a tánc megtette hatását, úgyhogy a két perzekutor tökrészeg lett és kidültek a Szabó gyerekek pedig fizettek, nyergeltek és eltávoztak otthagyták a dicsekedő perzekutorokat bántatlanul. Ez is egyik ok volt arranézeve, hogy kerüljék a találkozást. De a többek közt az is megtörtént, hogy a híres és nagyhatalmu alispán Török Bálint kihirdette dobszóval Vásárhelyen, hogy szigoruan megbünteti azt, aki a Szabó futóbetyároknak szállást és ennivalót ad. Persze ezt a rendelkezést is megtudták a szegény legények. Egyszer azután az történt, hogy amikor Török Bálint kint tartózkodott a téglási gazdaságában, egy délután beállítottak hozzá a Szabó gyerekek és a bemutatkozás után kijelentették, hogy vendégei akarnak lenni és vele akarnak vacsorázni. Ez a látogatás nagyon megkapta a nagyhatalmu urat, de bármilyen kellemetlen volt is ránézeve a látogatás, fogadni kellett a vendégeket. A vendégek azt is kijelentették, hogy amíg ők ott tartózkodnak, a tanyából senki el nem távozhat. Török Bálint mindent megértett és rendelkezett, hogy jó vacsora készüljön. Amikor elkészült a vacsora, jóízűen elköltötték együtt és iszogatták rá a jó kadarkát, közben pedig elbeszélgettek. ~~Közben~~ Vacsora után még egy kevés ideig beszélgettek, azután pedig megköszönték a szives vendéglátást és azt mondták az alispánnak, hogy nem helyes az a rendelkezése és az a szándéka, hogy megbünteti azokat, akik a szegény legényeket vendégül fogadják, mert amint tapasztalhatja, azok nem bűnösök. Török Bálint ezt belátta és nem is alkalmazta a kilátásba helyezett büntetést.

A kereskedelmet pedig abban az időben a pusztán a gyűrűs, vagy füttyülő zsidók bonyolították le, a mostani bankárok, gyárosok, nagykereskedők és kartelvezérek öregapjuk, akik batyuval a hátukon füttyűszóval járták a pusztát és árulták a szabótüt, szüostüt, zsákvarrótüt, cérnát, gombot, 24-et adtak egy garasért, továbbá a gyűrüt, gyüszüt, szattyánt, gallantot, pertlit, gatyamadzagot, gyufát, szagosszappant és pirosítót stb. és adták a pusztaiaknak nemcsak pénzért, hanem ócskasért, csontért, rongyért és subadarabért is. A zsidók pajeszosak és szakálasak voltak, akik nagyon félték a nagy kutyáktól és úgy csitították őket, hogy "cséhba". Ötvös Károly a vajda jól tudta őket ni és sokszor mulattatta vele az asztaltársaságot.

De járt a pusztán a kereskedőknek egy más fajtája is, az u.n. kanalas tótok, akik pedig mind jó magyar és református emberek voltak, akik Gömör-megyéből Balog nevű és más községekből jártak le az alföldre késő ősszel és hozták magukkal a portékájukat, mentek tanyáról-tanyára és árulták, ajánlották a pusztaiaknak a kisebb-nagyobb főző, tejfőlőző, és a cifra kerekfejű fakanalakat, amivel akkor ettek a legtöbb tanyába, a fatányért, fabögrét, továbbá zsákvarrócéernát, gyalogorsót, csigacsinálót, bordát, sodrófát, forrasztókövet, gyömbért, fenyőmagot, köménymagot, gyantát, pásztorfurulyát, fapipaszarát szépen kicifrázva, somfa pásztorbotot és ennek a gyümölcsét a somot, amit Gyömörbe a Koburg herceg engedélyéből szedtek és vágtek és adták a parasztoknak nem annyira pénzért, hanem inkább szalonnáért, füstölt disznóhusért, háziszappanért, tanhonyáért stb. ami Gömörbe nem igen volt. Volt olyan köztük, aki még nem ismerte a tanhonyát, elvetette Gömörbe, hogy majd megterem. A sok összeszedett holmit felvitték Gömörbe a családjaiknak. Ezek a jó magyarok egész télen minden tanyában megfordultak, az idősebbek minden családot ismertek, tudták hol a tanyája és hol a háza a városba, sőt a családok rokonságát is ismerték, leginkább a reformátusoknál szerettek meghálni, ahol a magukkal hozott ima és énekeskönyvből a családokkal együtt énekeltek és imádkoztak. Német Mihály, aki édesapámnál, később pedig nálam is minden télen megfordult, azt mondta, mikor utoljára volt nálunk, hogy akkor már hatvanharmadszor volt lent, de már nagyon nehezebbre esik a lejövés és a tanyák között való ügyelgés. De nem is jött le többet az öreg Német Mihály. De voltak ilyenek sokan és mind jó becsületes magyaremberek voltak. Ezeknek az unokái azonban nem lettek se bankárok, se gyárosok, se nagykereskedők, se kartelvezérek, mint a gyürüs zsidók unokáiból, hanem vagy kivándoroltak Amerikába, vagy a cseh uralom alatt szenvednek.

A pusztán az egészség ügyét pedig az u.n. háttas patikások szolgálták, akik szintén mentek tanyáról tanyára, vitték a hátukon a patikát, amely egy téka volt elrekesztve fiókokra, amelyek tele voltak mindenféle gyógyszerekkel, ugymint porokkal, cseppekkel, kenőcsökkel és gyógyfűvekkel és ha valahol beteget találtak, kikérdezték, hogy mi a baja és aszerint adtak neki orvosságot, ami legtöbb esetben gyógyfűvekből állott és megadták hozzá a használati utasítást s mentek tovább.

A gyermekeket pedig a pusztán az öreg Koro Mihályné bábaasszony kacimbálta a világra a legnagyobb hozzáértéssel és az asszonyok megelégedésére, pedig diplomata se volt. De Koroné a más betegségek gyógyításáhozvis, különösen a hát és derékfájást kezelte eredményesen, mert ha szappanosvízzel meghuzogatta a fájós részeket, elmúlt a fájás. Azt mondta Koroné, hogy azért hasznos az ő keze, mert hetedik gyermeke volt az anyjának. De eredményesen gyógyította a hideglelést is, ami abban az időben gyakori betegség volt Vásárhelyen. Volt fehérkötős bába, így nevezték a diplomás bábát, de német bábának is nevezték, de azt nem vették igénybe, a pusztaiak, mert messze volt tőlük. Akit pedig a veszettkutya mart meg a pusztán, ami abban az időben gyakran előfordult, mert a betyárvilágban minden tanyában volt 3-4 kutya, a nagy gazdaságokban ennél is több volt és mind szabadon járt, csak őrv volt a nyakukon, de az is a kutya védelmére szolgált. A megmart embert Vásárhelyre vitték Tóth Samuhoz, aki biztosan meggyógyította az embert és állatot, ha a veszettség még ki nem ütött rajta. Ezért veszett Tóth Samunak hívták és messze

ismerték és felkeresték. Ez kiszámíthatatlan áldás volt, mert akkor Pasztöuernek még híre se volt. Azonban Tóth Samu a tudományát megával vitte a sirba az emberiség legnagyobb kárára.

Ha pedig a pusztán valakinek a keze, vagy lába eltört, vagy a helyéből kiment azt Vásárhelyen Bán Ferenc gyógyította meg legbiztosabban és legeredményesebben, mert akkor még nem volt kórház Vásárhelyen, Megjegyzendő, hogy Tóth Samu is, meg Bán Ferenc is parasztemberek voltak.

Az iparos osztályt pedig akkor a drótostótok, az ablakos tótok, a foltozó vargák, a foltozó szücsök és a furócsináló cigányok képviselték a pusztán. A drótos és ablakostótok Árva és Trencsénmegyéből jöttek le hozzánk az alföldre, itt járták a pusztát és kiabálták, hogy drótozni, foltozni, vagy ablakot csinálni. Foltozó vargák és foltozó szücsök a saját neveléseink voltak, azok is mentek tanyáról-tanyára és foltozták a foltozni valókat. A furócsináló cigányok pedig kint az utfélen tanyáztak télen-nyáron sátorban és ott csinálták a furót, reszelőt és a cigányférfiak vitték az árujukat tanyáról-tanyára, a cigányasszonyok szintén mentek tanyáról-tanyára és vetették a kártyát, a cigánygyerekek meg kérték az uton járókelektől a bagót és hányták érte a cigánykereket, vagy eljárták a rókatáncot.-

Az aratást a parasztek régebben nem úgy végezték, mint később, mert akkor senkise kötötte kérébe és nem rakta keresztbe, sem asztagba, hanem vontatóba rakták a gabonát és a vontatót ugynevezett bolondkocsin hurcolták be a tarlóról egyenesen a szűrűre és minden gabonát lóval nyomtattak el, mivel akkor még nem volt cséplőgép. A nyomtatás pedig hosszabb ideig tartott, különösen esős nyáron és így az aratórészesek, mivel azok is nyomtatták el, sokat kerestek, annyit, hogy kenyérnek el sem fogyott. A gabonát széllel tisztították ki a polyvától, jó szélben egész tisztára lehetett tisztítani a gabonát. Nyomtatás után pedig a buzamosás következett. Meg kellett a kenyérnek való búzát mosni, mert akkor még nem volt a malmokban rosta és gabonatisztító berendezés, ennél fogva minden család megmosta az egész esztendőre való kenyérnek való búzáját és így megmosva tisztán vitte mindenki a búzáját a száraz szél, vagy a Tiszára a vizimalomba és minden malom csak kövön őrlötte meg a búzát, mert még akkor nem volt hengersizék, sem szita a malmokban, ennél fogva lisztet odahaza szitálták meg az asszonyok, és pedig kalácsnak sűrű selyem szitán, kenyérnek pedig ritka szőrszitán, az ilyen lisztből sütötték a kiváló jóízű barnakenyeret és amíg ilyen kenyeret ettek az emberek. Nem volt szükség hashajtóra, mert a korpáskenyér mindig rendben tartotta a bélrendszert. Az én édesanyám is ilyen lisztből sütötte azt a nagyon jó barna kenyeret, amelynek az ízét sohasem felejttem el.

A buzamosás után pedig következett a kender munka. Abban az időben minden parasztcsalád termelt kendert és abban az alsó és felső munkaruháiban jártak, melyet maguk szűttek, fontak és varrtak. A kendermunka azzal kezdődött, hogy a tavasszal elvetett és már nagyra nőtt kendernek először a virágos részét, azután pedig a magvas részét is fölnyűtték, a magtól megtisztították, azután pedig eláztatták és 4-6 napi áztatás után kivették, nagyon jól megszáritották, azután pedig arra alkalmas kerdőtörővel eltörték, ami elég nagy munka volt. Azután kigerebelték és osztályozták, a finomabb részét megtilolták, ezt az asszonyok és

fonták gyalogorsón, mert még akkor nem volt kerekas rokka. Ebből készítették a fehérneműt. A durvább részét a szöszöt pedig a férfiak kallantyulták meg zsáknak, ponyvának és kötélnek. Akkor a ponyvára nagy szükség volt minden háznál a buzamosáskor és szárítás miatt. Tehát az asszonyok fonták a kendert és amint fonták, azt mindég fel is motolálták ki négy-negyvenes pászmára, ki pedig öt-negyvenes pászmára azserint, hogy ki hány nyüstösre akarta a vásznat és azt nevezték egy darabnak. Amikor meg volt mosva minden kender tavasszal kimosták a fonalat szikszos, vagy lugos vízben, a megszáradás után pedig fölgombolyították, amihez ügyes kéz kellett, azután pedig megszütték. Nálunk a szüvés nagyrészt takácsmesterrel végeztették, amely abban az időben jól kereső foglalkozás volt. A kész vásznat azután tavasszal az asszonyok a napon kifehéritették, amely úgy történt, hogy a vásznat a vízbe belemártották és a tiszta gyepre kiterítették, amikor megszáradt, ismét megmártották és ismét kiterítették, ezt így csinálták több napon keresztül mindaddig, míg a vászon patyolatfehér nem lett. Ebben az időben ilyen vászonruhában járt úgy a nő, mint a férfi. Természetes, hogy a fonást és kallantyulást a külső nagy munka: a kukoricatörés, a szüret és az őszi szántás-vetés után és télen a hosszú éjszakák idején végezték egész lendülettel. Ezt a munkát azzal tették élvezetessé és kellemessé, hogy hol az egyik, hol a másik tanyába mentek össze fonókázni, ahova magukkal vitték a nedert fonni, és kallantyuzni való szöszöt, ahol az asszonyok és lányok fontak, a férfiak pedig kallantyuztak. Fonás közben beszélgettek, meséltek, mert mindég került, aki jól tudott mesélni, vagy énekelni, mert énekelni mindenki tudott, az is, aki iskolában nem járt, mert megtanulta a többitől. Vagy daloltak, mert mindenki tudta a szép új, régi és hazafias nótákat, a többek között azt is, hogy virágos kenderbe szól a fürj, pitypalatty, vagy vékony a len szára, el is szakad könnyen, vagy el ne ejtsd az orsót, mert fel nem adhatom stb. Közben megtörtént az is, hogy egyik, vagy másik lány elejtette az orsóját, azt a közelben ülő legény felkapta és csak úgy adta vissza, ha a lány váltságdíjat fizetett érte, ami nem lehetett más, mint egy pár édes csók. És a fülíg páruult, nem tetetésből szemérmeskedő lányoktól meg is kapták a legények a csókot a társaság helyeslésével. Az ügyes háziasszony pedig fonás közben meg-megkinálta a fonókat valami csemegével, ha egyébbel nem, hát fűttkukoricával, aszaltszilvával, vagy aszaltmeggyel, amit úgy neveztek, hogy nyálazó, t. i. mert a fonáshoz nyál is kell és a hosszú fonáskor kiszárad a szája a fonónak. Amikor pedig elfogyott a rokkáról a kender, vagy amikor megteltek az orsók és a kallantyuk, akkor elővették a tanyavilág hangszerét a tamburát, ami igen minden tanyában volt és az is aki tudott rajta játszani, annak a hangjánál vigan dalolva táncoltak néhány nótát, ezzel \ddagger zárták be a fonókát. De mielőtt szétmentek volna, megállapították, hogy a következő este hol lesz a fonóka és azután ment mindenki haza dalolva, ami mindenfelől gyönyörűen hangzott a sötét éjszakába. Tehát a fonókába nemcsak hasznos munkát végeztek, hanem kellemesen szórakoztak is és lélekemelően mulattak is.

A tanya és puszta népe a szórakozást és mulatozást, színházba, moziba hanem a lakodalom, kálálatorba, keresztélőkben, névnapokba és disznótörökben kereste és találta is fel, s ezek meg is feletek az ők igényeiknek és a helyzetüknek is úgy a szegénynek, mint a gazdának, annál is inkább, mert akkor a szegényemberek is tudtak, mert volt miből lakodalmat csinálni, és minden szegényember vágott egy-két, de némelyik három disznót is, tehát volt miből vig disznótort csinálni és csináltak is, néha még másnap si tartott, természetes, hogy a gazdák még többet vágtak, mert abban az időben nem fogyhatott és nem is figyott ki a tanya szelemenjéről a szép tábla szalonnák és az összevarrt hájak már azért sem, mert akkor még nem volt gyári kocsikenőcs, ennél fogva a kocsikat és szekereket hájjal kengették. Akkor a kutyákra is jobb világ volt, mint most mert a tengővégéről és kocsigyról a zsirt, hájat nyálhatták, a bejáró végen várták a kocsit, vagy szekeret és örvendeztek, amikor a kocsi megérkezett, mert tudták, hogy hájat, zsirt nyalhatnaka tengő végéről és a kerékagyról. A különbség az akkori és a mostani állatokok közt azt, hogy akkor a kutyák is hozzájártottak egy kis zsirhoz, most pedig sok gazdának sincs zsiradéka, hát a szegénynek hogy volna.

A parasztnál ősi szokás volt, hogy a legények csak egész késő ősszel és még inkább a téli hónapokban házasodtak és csinálták a lakodalmat, akkor, amikor a külső dolgot, a szántást, vetést elvégezték. Akkorára készen lett a vőlegényi ruha és a vőlegényi csizma, a lányos háznál pedig az ágy és a sublót fehérneművel a lány részére. És ha a legény nem még nem volt jelöltje, vagy jegyese, akkor egy vőfény és egy pemete asszony - így nevezték akkor a kísértő asszonyt - kíséretével ment lánynézőbe. A vőfény előre bejelentette a lányosháznál, hogy jönnek és a látogatásukkal megtisztelik a házukat és így várták a látogatókat. Amikor a látogatás megtörtént, egy óra, vagy két óra múlva visszament a vőfény, hogy mi választ kapnak és akkor vagy azt mondták a vőfénynek, hogy ekkor vagy akkor jöjjenek vissza, hogy érdeklődjenek a család és vagyon iránt és akkor volt valami kilátás, vagy azt a választ kapta a vőfény, hogy köszönik a látogatást, menjenek oda, ahol az Isten megmutatta nekik. Amikor pedig a legény megragadt, tréfásan szokták mondani, hogy megkozmásodott, vagyis a fiatalok megszeretik egymást, akkor először kitűzték az idejét a kézfogónak, a csókotadónak és az esküvőnek és a lakodalomnak, akkorára már megforrt a bor, meghizott a vágómarha és készültek a lakodalomhoz és mivel a lakodalmak mind a téli hónapokra tömörültek össze és mivel abban az időben nagy, népes családok voltak, tehát sok lakodalom volt egy-egy rokonságban, ennél fogva az atyafiak előre megbeszélték, hogy mi mikor tartja a lakodalmát, vagy kálálótort, vagy disznótort, mivel azoknak is ugyanakkor volt a legnagyobb ideje, részben azért, hogy több alkalom egyszerre ne legyen, hogy a készülődésbe egymásnak segítségére lehessenek, részben pedig azért, hogy az atyafiság minden alkalomba együtt lehessen és együtt örülhessen. Hogy milyen sok lakodalom és kálálator volt akkor egy télen egy-egy rokonságba mutatja az, hogy amikor én megházasodtam, azon a télen a mi rokonságunkban huszonnyolc lakodalom és kálálator volt, amelyet egymásután mind ellaktuk. Akkor a népet nem a lumpolás és dorbézolás vágya vezette és hozta össze, hanem a bensőséges nemes ér és a keresztényi és atyafiui szeretet. Jó volt látni azt a meghí

őszinteséget és szeretet, amely fennállott és uralkodott a rokonok között, mert azok nem politizáltak, nem vitatkoztak és nem diskuráltak, hanem iszogatták a jó kadarkát, nyugodtan beszélgettek, tréfálkoztak, jóízűen nevetgéltek, vagy dalolgatták a sok szép nótát, így lakták el egyik alkalmat a másik után, mert a vásárhelyi nem csak vendég és atyafiszerető nép volt, hanem vidám, jókedvű, humoros és dalos is, daloltak, ha jókedvük volt, dalba és bozba ölték a bánatukat és ilyenkor tényleg sirva vigadtak, mert a természetükbe és a vérükbe volt a dal és ezt meg is lehet érteni, mert a mi fiaink és lányaink akkor a tanyavilágban, a természet szent ölében nevelkedtek fel, mint pásztorfiúk és lányok és a jószáglegeltetés közben hallgatták az ég felé szálló dalos pacstírtát, attól tanulták el és kaptak kedvet, ösztönt és ihletet a dalhoz, ennél fogva nem egy pásztorfiú és leány olyan szépen dalolt, hogy gyönyörűség volt hallgatni. De olyannak is voltak többször fültanuja, amikor a pásztorfiú furulyált, a pásztorleány pedig dalolta vele a szebbnél-szebb nótákat, mintha meg lett volna rendezve gyönyörködtetésére azoknak, akik hallgatták. Ezek később felnőtt korukban is daloltak aratáskor, kukoricafosztáskor, szüretkor és a fonókba. De a tanyavilágban majd mindég lehetett valamerről nótaszót hallani, tehát akkor hogyan daloltak volna a lakodalmakba, disznótorokba és más alkalomba. No de daloltak is szépen és kedvesen, dalokkal biztatták egymást az ivásra, mondván: Töltsd tele pajtás poharad, vagy eszem-iszom veletek, vagy igyunk egyet nagyot, vagy bort iszok én, bort, bort, bort, nem almalevet, vagy: Hol van az a telekancsó, ide vele, ihatnám stb. kezdetű szép bordalokat. Ivás közben pedig egyik szép nóta után jött a másik, de az elmenő vendégek is dallal köszöntek el és bucsuztak el a vendéglátó házigazdától és gazdasszonytól, mondván: Kedves gazdánk, gazdasszonyunk, mink most már elmegyünk, ételeddel, italoddal már megelégedtünk, vagy: ha nem szerettelek volna fel sem kerestelek volna stb. stb. A gazda pedig azzal a nótával marasztalta a vendéget: ne menj el tőlem kedvesem, látod, hogy kedvedet keresem. Ismét a vendég: El kell menem, ha esik is, bár ha nehezemre esik is. Végül pedig az egész társaság dalolta: Élj boldogul, a jó Isten áldjon meg, olykor-olykor rólam is emlékezz meg. De ezeket már olyan érzéssel dalolták, hogy a legtöbb szemben ott ragyogott a meghatódottság könnye. De mulatás közben sok tréfás nótákat is daloltak, mert olyan sok mindenféle nótát tudtak, hogy ha hét éjjel, hét nap tartott is a mulatás, nem kellett megismételni a nótákat, mert mindég került sorra olyan, amelyet még nem daloltak el. Tehát daloltak, ha jókedvük volt és örültek, bár abba volt legkevese b okuk, módjuk és részük és daloltak, ha bánatuk volt, amiben legtöbb részük volt az életben, bánatukat, fájdalmukat és keservüket nótával enyhítették, így a legtöbbször sirva vigadtak. Azonban a lakodalom an, amikor a jó nemes kadarka és a dal enyhítette a lelkek fájdalmát és a jókedv elérte a tetőfokát. Ilyenkor elhuzatták a bandával a dobozi csárdást, az öregek nótáját, ennek hallatára az idősebbek is mind szárnyra keltek és táncra perdültek és a fiatalokkal együtt járták a szép csárdást, mert akkor csak azt járták. És aki táncolt, az dalolt is a muzsikaszó mellett és vígan dalolta öregje-fiatalja a szebbnél szebb nótákat, mintha be lettek volna tanítva, amit gyönyörűség hallgatni.

És amikor ezeket a sorokat írom, visszagondolok azokra a felejthetetlen szép ártatlan családi mulatságokra, amelyekbe mint serdülő fiú is már részt vettem: Régi nóta, öreg nóta useng fülembé, régi cigány, híres cigány hegedülte, ahány legény, ahány leány, mind dalolta, de szép is volt az a nóta, az a nóta. Régi nóta, öreg nóta elfeledve, régi cigány, híres cigány eltemetve, nincs ki járja, nincs, ki huzza, más a nóta, a világ is más azóta, más azóta. Volt a régieknek egy igen érdekes nótájuk, amelynek egyik versét leközlöm, amely így szólt: A fáradtan utazó egymással találkozó jövevények, Vigasztalják magukat, hol találják párjukat a szegények, Mert a sok baj, meg a sok jaj fogyatkozik, Hasonlóra, bus társára találkozik. Ezt a nótát minden alkalommal eldalolták és mindég elérzékenyülve dalolták el. Ez a nóta valószínű abból az időből való, amikor a magyar parasztot üldözték és amikor nem találta honát a hazába és amikor bujdosás közben, vagy után egymásra találtak. A reformátusoknál szép szokás volt az is, hogy a lakodalomban a vacsoránál elénekelték a 157. dicséretet, amely így kezdődik: Adjunk hálát az Urnak, mert érdemi, mert minden gazdagságát velünk közli". Az éneket a banda is kísérte a muzsikával. Abban az időben minden rokonságnak volt egy-két tagja, aki kiválóan tudott énekelni és dalolni, az ilyenek vezették az egész rokonságot a dalban. A Gregus családban is volt egy János nevű, aki nagyon szépen tudott dalolni, aki mint ember is, derék szép ember volt, akinek az a tulajdonsága is volt, hogy nagyon nyugodt volt és a szép bariton hangjával elbűvölt mindenkit, a Gregus mulatságokban ő vezette a dalt. - Hogy a vásárhelyi paraszt nép mennyire atyafi és dalszerető volt, az abból is kitűnik, hogy abban az időben szokás volt halotti tórt is tartani és a kegyeletet úgy is leróni. Ez pedig annyira szokás volt, hogy ha a családban öreg, vagy olyan beteg volt, akinek a felgyógyulásához nem volt remény, már előre gondoskodtak vágóról a torra. Némely öreggazda pedig maga jelölte ki, hogy melyik tehenet, úszót, vagy borjut vágják le, ha ő meghal és attól a rendelkezéstől el nem tért a család. Amikor bekövetkezett a halál és a végtisztességtétel után a nagy rokonság az utolsó útján elkísérték a temetőbe, a sirt rendbehozták, akkor a családnak egyik tagja felszólította az ott levő atyafiakat, hogy ne oszoljanak széjjel, hanem úgy együttesen térjenek haza a halottasházhoz és vegyenek részt a már elkészített toros ebéden, vagy vacsorán és az atyafiak a szokáshoz híven haza is mentek a halottasházhoz, ahol már akkorára megfőtt a jó paprikásus és meg is volt terítve, mindenki helyet foglalt és jóízűen fogyasztották a paprikást. És mivel abban az időben igen minden családnak volt valamelyik szőlőhegyen szőlőföldje és így bora is, ennél fogva a paprikáshoz bort is szolgáltak föl, ami igen kellemes volt a jó paprikásra. És többször megtörtént, mert gyermekkoromban én is voltam ilyen halotti tórtban, hogy a jó kadarka bor hatása alatt nemcsak megemlékeztek az elköltözött öreggazda jócselekedeteiről, jelesebb és szép szokásairól, hanem a gyászoló atyafiak el is dalolták az elköltözött néhány kedves nótáját, persze a legnagyobb tiszteletnek és kegyeletnek a hangján. De voltak olyan nóták is, amelyek pászoltak oda, amelyet könnyezve daloltak a gyászoló atyafiak, mint pl. Ha meghalok, szőlőt ültess siromra vagy: Koporsómba egy kulacs bort tegyetek, vagy: Sirassatok, ha meg stb. stb. Az ilyenek azonban leginkább az öregek torján törtér

akiknek az elmulásán könnyen meg lehetett nyugodni. Abban az időben a halotti torokra megjelentek az összes koldusok, akiknek külön asztalt készítettek és jóllakatták őket. Akkor a város koldusai sűrűn részesültek ilyen torokban, ma már gondolatba sem részesülnek szegények.

Visszatérve a lakodalmazáshoz, meg kell említenem, hogy akkor nem csak a gazdák csináltak a fiuknak lakodalmat, hanem a szegény zsellér és tanyás emberek is és ezek meghívták az atyafiakon kívül az ismerős és szomszédos gazdákat is, akik szívesen fogasták a meghívást és vittek is ajándékot a lakodalomba. Egyik egy kemence kenyeret, kalácsot, perecet, vagy rétest sütött, a másik pedig vitte a szükséges bort akó számra, némelyek pedig egész nyuzott juhot vitt paprikásnak. Összebeszéltek a gazdák, hogy ki mit visz és összevittek annyi inni-ennivalót, hogy el se fogyott a lakodalom alkalmával. A gazdák együtt mulattak a szegény tanyásemberekkel éppen olyan atyafiságos szeretettel, mint a saját rokonságukban, néha két nap is. Mert a szegényemberek is szépen tudtak dalolni és mulatni, a menyasszonyo táncával pedig összehánytak annyi pénzt hogy az új pár megkezdhette vele az életet. A magyar paraszt általában atyafi, vendég és daltszerető, vigkedvű volt. A vásárhelyi parasztra ezzel a megállapítások és lelkitulajdonságok még fokozottabb mértékben állanak akár szegény, akár gazdag volt. A vásárhelyi paraszt eltérő volt a másvidékiektől beszédben, szokásban és ruházkozásban is. Egyedül a kecskeméti nép hasonlított valamennyire hozzá, ezek is ő-vel beszéltek, de nem olyan erősen, mint a kecskemétiak. A ruhaviseletük is majdnem egyforma volt a vásárhelyiekkel, kalapja állása a régi pásztrokalap mintájára volt készítve, csak kisebb és pörgébb széllel, ez volt a csárdáskalap. Tehát pörgeszélű csárdás kalapot viseltek, a csuta kajlaszélű kalapot utálták. Az ünneplő felsőruhájuk fekete, vagy sötétkék posztóból volt varrva és volt az u.n. kékbeli nem hosszú, de nem is kurta takaros testhezálló kabát felálló, vagy lehajtott nyakkal, kihajtott, vagy csukott elővel, nem tulnagy csontgombokkal, De sokan viseltek zsinoros ruhát is, a mándli félmagas nyakkal, ezüst, vagy patentgombbal, de azt is viselték zsinorral is. A nadrág nem bő, de nem is szűk, takaros szabásu ellenzékkal és széles sárga csatos szíjat viseltek, kétoldalt is meg elől is vitézkötéssel volt kivarrva. A csizma huszáros, kemény, de nem tulhosszu szárral és kevés ráncsal, takaros szabásu fejfel, keskeny kerek orral és félmagas sarokkal, némelyek sarkantyut is viseltek. A vásárhelyiek takaros, gondozott bajuszt viseltek, amire büszkék is voltak. De többen viseltek Kossuth-szakált is. A vásárhelyi paraszt, ha felöltözött akár télen nadrágba, akár nyáron bő ráncos gatyába, feltűnően csinos, takaros és igazi szép magyar típus volt, azért mondták a fővárosiak és más vidékiek, akik nálunk jártak, hogy annyi sok szép igazi magyareMBER sehol sincs az országban, mint Vásárhelyen van. A vásárhelyi embert Pesten és vidéken is megismerték az öltözetéről és bajuszáról. A fiuk pedig a katonaság színe-java volt, akik vagy a harmadik huszárezredbe, vagy a negyvenhatos gyalogezredben szolgáltak nagyrésze, mint altiszt egész az őrmesterségig felvitték.

A vásárhelyi parasztek nyáron egyáltalában nem viseltek nadrág még a jobb módúak se, hanem bő gatyát, munkába a maguk szütte-fonta ta vászonból, ünnep, vagy vasárnap pedig finom gyolcsból varrt és végig beráncolt bőgatyát, amely féllábszárig érő volt. Szép és

Szép és érdekes látvány volt, amikor a régi Fekete Sas vendéglőben a jobbmódu gazdák, Nagy Szabó Pál, Tárkány Sz. Pál, Tárkány Sz. Ferenc, Kis Zsoldos István, Sugár Szabó Pál és mások biliárdoztak a szépen berán-colt bógatyába és patyolat ingbe. Csak az ezüstpitykés gombos mándli volt rajtuk. Kóhn Jancsi, a híres cigányprimás pedig a bandájával hozta nekik a szebbnél-szebb nótákat. Saknerné, a ragyogó szépségű vendéglős-né, aki a szép takaros paraszt gazdákat kedvelte, ott forgolódtott köztük és maga szolgált ki őket minden jóval. De az is szép látvány volt, ami-kor Czeglédi Jóska, a szép takaros gavallér és mulató gazda a Sasban a biliárdasztalon táncolt, aki olyan szépen járta szőlőbe a csárdást, ahogy senki más. Kóhn Jancsi pedig a bandájával körülállva az billiárd-asztalt, huzták neki a szebbnél-szebb nótákat. Nótás Szabó Pál, a jeles parasztköltő akkor csinálta azt a nótát, hogy: vásárhelyi Fekete Sas minden háznál legmagasabb, azóta híres a neve, mióta Czeglédi jár bele. A Kóhn Jancsi hegedűje veszett volna az erdőbe, Ha szépen nem huzta volna én se lettem volna. Huzd rá Jancsi az Istenét, annyi a pénz, mint a szemét, Ha a pénzem fogyatkozik, Wiski még tarrozik.

De bógatyát viseltek a legszegényebb emberek is, akik hidegbe fel-sőgatyát viseltek, amelynek a szárát a térden alól és a csizmaszáron felül bekötötték és ez melegebb volt mint a szűkre szabott nadrág.

A vásárhelyi asszonyoknak és lányoknak a ruhavisellete és szabása is eltérő volt a más városi asszonyok ruhaviselététől és szokásaitól. Ezek abban az időben nem keresték és nem követték a divatot, hanem a maguk ősi szép és jóízlése szerint öltözködtek. A divatmajmot kinevették. Aki divatozni akart, annak azt mondták, hogy: csak nem nevelteted ki magad, azzal a maskarával és ezzel le lett szerelve a divatozó, mert a kinevetéstől féltek. A lányok a hajukat mind kivétel nélkül leeresztve, egy, vagy kétágra befonva szép színes pántlikával viselték, büszkék voltak a szép nagy hajukra. Az asszonyok pedig szintén befonva és ta-karos kontyba tűzve viselték a hajukat, a fejüket pedig kendővel kötöt-ték be még a tiszteletes és más uriasasszonyok is, akik nem voltak nagy-zolók. Selyemfőkötőt csak menyasszony korukban viseltek éjjél után, amikor a szűz koszorút letették a fejükről és a haját kontyba tűzték, a főkötőt csak a lakodalom idején viselték, a lakodalom után egyszer el-ment benne a templomba. A nők alsó ruhájuk, az ingváll és a pendel, ugyszinte az alsószoknyájuk is, az utóbbi megfestve a maguk szötte-vonta vászonból volt. A felső ruhájuk, akár ünneplő, akár viselő, a pruszli és a kabát takaros testhezálló szabásu volt, szerényen diszítve nem nag-yon bő és nem is szűk nyakkal, úgyhogy ha dolgozni kell benne, fel-gyűrhető, a szoknyájuk pedig se nem hosszú lompos, se nem izléstelen rövid, se nem tulbő, mint a tótasszonyoké, csak olyan bő volt, hogy szűk-ség esetén az árkot, vagy bokrot könnyen át lehetett vele ugrani, azért nevezték bokorugró szoknyának. A nyakukon kalárist, a fülükbe ezüst vagy arany fülbevalót, az ujjakon pedig egy-két ezüst, vagy aranygyü-rüt viseltek. És ha a vásárhelyi lányok, vagy asszonyok felhuzták a lábukra a fehér harisnyát és a fényes vikszolt takaros kis bakancsot és magukra vették az izlésesen szabott és diszített szoknyát és a testhezálló puszlit és kabátot és elébük kötötték a szép fojtós sl-kötőt, magukra terítették a háromsarokra összehajtott gyönyörű sz' nagy nyakba való selyemkendőt, amelynek a dus rojtja arasztnál hosszabb volt a fülüket bekötötték leginkább benne vagy sz'

selyemkendővel, akkor az anélkül is szép asszonyok és lányok olyan szépek lettek, hogy azokhoz hasonlókat nem igen voltak az országban, azokon mindenkinek megakadt a szeme. A szegényasszonyok és lányok is igen jó izlésesen öltözködtek, csak a ruha anyaga volt olcsóbb. Azért mondták a pestiek és más vidékiek, akik Vásárhelyen nincsen csunya nő, csak szép és szebbnél-szebb. Vonatba utazásom alkalmával azt a megjegyzést is hallottam az itt járt idegenektől, hogy Vásárhelyen csak nőket lehet szépet látni. Különbözik a nóta is azt mondja, hogy vásárhelyi lányok, nincs azoknak párjuk, ha a félvilágot összejárjuk.

Még kell még azt jegyezni, hogy abban az időben a vásárhelyi anyák a leányaikat addig nem adták férjhez, míg szép felhasadt kenyéret, foszlósbélű kalácsot, pillés rétest, pálinkás fánkot és jó lepényt sütni, a csigatésztát méteres nagyságúra és papírvékonyágúra elnyújtani, azontul varrni, foltozni és a bőgatyát szépen beráncolni, tehenet, juhot fejni, tejet főlni és sajtot nyomni nem tudtak. De igyekeztek is a lányok mindezt megtanulni és férjhez is mentek, mert a husz évet ritka lány érte meg lánypártába, mert akkor már öreglánynak számított, a legtöbb 17-18 éves korában ment férjhez, az ilyen lányokból lettek azok a menyecskék, akikre azt mondták, hogy dolgos, takaros asszony. Azonban azokat az ősi szép népszokásokat, amellyel bírt ennek a nagy paraszt városnak a lakossága, nagymértékben befolyásolta és megrontotta a szabadkőműves zsidók által terjesztett civilizáció és a rossz úton haladó közművelődés és az az izléstelen és különféle nemzet elleni divat, amelyet a megszorított művelt ország magáévá tett, követett és terjesztett tüskön-bokron keresztül. És ezek a züllésnek is mondható szokások nem hagyták érintetlenül a parasztozást sem és nem tud ellentállni az áramlatnak, ennél fogva mindig kevesebb és kevesebb azoknak a paraszt családoknak a száma, akik az eredeti ősi erényeket és lelkitulajdonságokat, jóízléseket és szép szokásokat megtartják, megőrzik, ennél fogva borzasztó csalódás érte azokat az egyszerű parasztokat, köztük engem is, akik azt hittük és abban a hiedelemben éltünk, hogy a civilizáció terjedése áldásos lesz a népre és az országra. És a kiiskolázott művelt emberek, akik vezetik a népet s akik intézik annak a sorsát, hogy azok feltétlenül mind okos és feltétlenül becsületesek is. Erre a borzasztó tévedésre csak akkor jöttünk rá, amikor a való életet és a művelt osztályt közelebbről megismertük. Hogy a vásárhelyi nép ilyen szép és nemes lelkitulajdonságokat is bír és hogy ilyen humoros, dalos és vigkedvő volt, az részben annak köszönhető, hogy igen jó borral élt. Mert a filoxera pusztítása előtt a több mint kétezer kat. hold területű szőlőhegyen ősidők óta kizárólag csak tisztán nemes fekete kadarka szőlőt termeltek, mint erre a vidékre legalkalmasabb szőlőfajt. Ez a szőlő adta ezt az édeskes nemes tüzés piros bort, amelyből aki ivott, ha fázott, megmelegedett, aki fáradt volt, fáradsága elmúlt tőle, ha beteg volt, jobban lett tőle, ha csak halálos beteg nem volt, ha haragudott, megbékélt és a kemény szívek meglágyultak és engedelmessé váltak, akiknek bánatuk, szomorúságuk volt, azok pedig megvigasztalódtak. Tehát ez a tüzés, nemes ital nemcsak megvidámitotta, hanem a szó szoros értelmében meg is nemesítette az emberek szívét, lelkét, gondolkodását, érzelmét és izlését is egyaránt. Aki abból a borból sokat ivott, az se beteg, se bolond nem let'

jobb kidőlt és amikor kialudta magát, ihatott tovább, de amíg ki nem dőlt, addig jókedvűen beszélgetett, tréfálgatott, nevetgélt, vagy jókedvűen dalolt, táncolt, vagy szeretgetett, de nem veszekedett, nem civakodott és sohasem forsult elő, hogy a vásárhelyi nép egymást megbácskázta volna

De nem lesz érdektelen rámutatni a vásárhelyi nép politikai felfogására és követésére sem annál is inkább, mert nemcsak a vásárhelyi paraszt, hanem általában a magyar paraszt politikailag mind a 48-as és függetlenségi párthoz tartozott, hanem fenyegetéssel, vagy rábeszéléssel el nem térítették, tehát ebben a dologban nem volt különbség a más táji parasztok felfogásától. Mert azok az urak, akik a hatalom fényébe sűtkéreztek és a husosfazék körül forgolódtak, elfelejthették a Habsburgoknak a nemzetekkel szemben elkövetett égbekiáltó bűneit, de a romlatlan lelkű, magyarérsű paraszt sohasem felejtí azí. De azért is ellenzékiek voltak, mert a 67-es kiegyezés nem volt száz százalékig a nemzet javára, az akkori kormányok pedig nemcsak a 48-as törvényeket nem hajtották végre, hanem még azokat a jogokat sem érvényesítették, amelyeket a kiegyezési törvények biztosítottak a nemzet számára. Ennélfogva a kiegyezés után, amikor a nemzet visszakepta az alkotmányát és az országgyűlés összeült Helfi Ignác más hat képviselőtársával, akik beláttak a jövőbe és akik rosszul sejtettek, csakhamar ellenzékbe mentek 48-as és függetlenségi programmal az akkori kormánnyal szemben, de velük tartott az egész parasztosztály is, mert mint ahogy a jólműködő időváltozást jelző műszerek, vagy mint a természet öln élő vadak és madarak megérezik a vészes idők eljövételét és közeledését és a romlatlan lelkű parasztok is megéreztek azt, amit Kossuth Lajos is tisztán látott és amire figyelmeztette a nemzetet. Petőfi Sándor pedig szintén megjövendőlte egyik költeményében, hogy az osztrák uralom el fog pusztulni, szét fog hullani és vele pusztul a bűnös Habsburg dinasztia is. Ez a nagy embereknek a jövendölése és a romlatlan lelkű parasztoknak a megérzése száz százalékig bekövetkezett, de az uralkodó család érdekét szolgáló uraink sűketek és vakok voltak a bölcsök figyelmeztetésére és azok tiltakozása dacára is mindég szorosabban hozzáfűzték a nemzet sorsát az osztrák uralomhoz, aminek a következménye az lett, hogy a bűnei miatt a természet által is pusztulásra ítélt Habsburgok a pusztulásba magukkal rántották a szerencsétlen nemzetünket is.

Ezeket azért is meg kellett írni, mert még ma is vannak olyan urak akik elfogultságukba azt a hülyeséget beszélik, hogy az osztrák monarchia azért hullott széjjel és a mi országunk és nemzetünk azért jutott ide, mert a parasztosztály mindig ellenzékieskedett és nem támogatta az akkori kormányokat a törekvéseikben. Talán bizony abban a munkájában kellett volna támogatni, hogy még több jó magyar szállhasson ki Amerikába és még több oláht és zsidót engedjen és telepítsen be az országba és még több földet és hatalmas juttason azok kezére.

A vásárhelyi népszekásokat és népeletet azért tartottam szükségesnek a Pusztakutasi Olvasó Egylet és a Vásárhelykutas történetével kapcsolatban megemlíteni, mert a pusztai nép a vásárhelyi ősi családok leszármazottjai, akik ma is odatartoznak, akiknek a szokásaik azonos az elődeikével és mint a tanyavilág egyszerű fiai, legjobban megérik az őseik szép szokásait és erényeit, akiket a civilizáció ki nem forgat az eredetiségéből.

Visszatérve a pusztaiak fejlődésére és ügyére-bajára, rá kell mutatnom arra a körülményre, hogy amint a fiatal boldog pusztaiakon haladt az idő, aszerint szaporodtak és nevelkedtek a gyermekeik is, mert akkor még nem volt divatban az egyke, meg az egyse, ennél fogva népesek voltak az egyes családok. Tehát iskola kellett volna a sok gyermeknek, de iskola nem volt a pusztán, mert akkor még a tanyavilág gyermekei iskoláztatásával nem törődött sem az állam, sem a város, sem az egyházak. Hogy mégis iskolázatlanul ne maradjanak a gyerekek, a szülők szövetkeztek és maguk a saját pénzükből csináltattak iskolát, vagy béreltek helyet iskolának. Ilyen a szülők által épített iskolák még ma is vannak a puszták és a tanyák világában és a tanítót is a szülők fizették a sajátjukból. A pusztai tanítók leginkább kiöregedett mesteremberek voltak, mert akkor még nem volt állástalan tanító, akik vándorlegény korukba összejárták nemcsak az országot, hanem külföldet is, mert akkor csak úgy lehettek céh-beli mesterek, és a vándorlásuk alatt sokat láttak, hallottak, tapasztaltak, ennél fogva alkalmasak lettek arra, hogy megtanítsák a gyermekeket írni, olvasni, számolni és a vallásra is, akármelyik hittanfelekezethez tartozott a nebuló, mert akkor a vallástanítás, az éneklés és az imádkozás volt a fő tantárgy. Itt a kutaskörnyéki nép nem csinált iskolát, hanem bérelt neki helyet és pedig Tompai Samutól, akinek szintén több iskolásgyermeke volt. A Tompai tanya a kutasi vasútállomástól délre 3-400 méterre volt, amely most a Dobsa Péteré. Én is ide jártam iskolába. A tanítónk egy kiöregedett kőműves volt, jó tanító volt az istenadta, ő csinálta mindnyájónknak az itótollat ludtollból, majd pedig azzal csináltuk a sok kisebb-nagyobb malacot az irkába. A tintát is ő csinálta, de azt nem tudom miből. A szokás az volt az iskolába, hogy minden szerdán és szombaton nem volt tanítás, hanem játékkal töltöttük az időt, ami nekem nagyon tetszett. Játsszani azonban csak annak volt szabad, aki a tanító urnak vitt valami ajándékot és hogy játszassunk, vittünk is ajándékot mindannyian ki ezt, ki azt, de úgy ám mint Petőfi Sándor, hogy a tanítója kéményéből lopkodta el a sonkát, kolbászt és azzal ajándékozta meg a tanítóját, hanem mi kértünk a szüleinktől ajándéknak valót és ha nem kaptunk, csak akkor loptunk, amit lehetett, mert nagyon szerettük a tanító urat, de játszani még jobban szerettünk. Tompai Samu bácsi, a házigazdánk nagyon érdekes ember volt először azért, mert ő a régi pásztorok közül való volt, ennél fogva a szegénylegényekkel is jóba volt, épen azért Rádaival is volt egy kis elintézni való ügye. De mivel nem volt nagyobb büne, csakhamar bucsut intett a szegedi várnak. Samu bácsi nyáron bő gatyát viselt, melynek a szára nyáron fel volt gyűrve, vagy be volt kötve, télen azonban rajhuzlit hordott, úgy nevezték azt azt a nadrágot, amelynek mind a két szára kívülről végig volt varrva sűrűn sárga lapos gombokkal, amelyet a csizmaszáron kívül viselt. A juhászok és kanászok ilyen nadrágba jártak még a pusztá állott. Samu bácsi annakidején kanászbojttár volt. Samu bácsi elég jómodu kisgazda volt, de azért sose volt kabátja szövetből, csak egy juhbőr bekecse volt, abba járt mindenüvé télen nyáron, ha hideg volt szőrével befelé fordítva viselte, ha pedig esett, vagy meleg volt, akkor szőrével kifelé volt fordítva. Azt mondta, hogy a bekecs szőre nem engedi keresztül a nap hevét.

és így a bekecs bőre a legnagyobb melegben is kellemes hűvöset tart. Ebben teljesen igaza volt. Samu bácsinak a gyarló világból való ki-
mulása is érdekes volt, mert 80 éves korában lovaglás közben szivszél-
hűdés érte és holtan fordult le a kedves hátsólováról. - Később a het-
venes évek utolján, amikor már a hatóságok kezdtek foglalkozni a pusz-
tai gyermekek iskoláztatásával, a Tompai-féle iskolahelyet a város fel-
építette a most is meglévő kispusztai iskolát, amelyben első tanító Szék-
Lajos okleveles tanító volt.

Tehát az előbb elmondottakból megállapítható, hogy nem igaz
az az állítás, amivel a mai emberek közül sokan a parasztokat gyaláz-
zák és vádolják, t. i. hogy azok nem szeretik az iskolát és nem akarnak
tanulni, mert amikor még nem volt állami iskola, csináltak maguk, csak hogy
taníttathassák a gyermekeiket, azonban a közmondás szerint azzal tart-
ják, hogy a sok jóból is megárt. Azt pedig tapasztalatból tudják, hogy
aki sok iskolát járt, az nem szolga és nem tanulja meg a dolgot. Dolog
nélkül pedig a jó paraszt el sem tudja képzelni az életet. Éppen azért
amennyire szereti és megbecsüli a művelt, okos tiszta jószándéku a
Teremtőtől is vezetésre hivatott embert. Éppen úgy nem szereti, nem be-
csüli, sőt gyűlöli a sok iskolát járt üres fejű, üres szívű tehetségte-
len és jellemtelen embert, amilyen nagyon sok van a sok iskolát járt
emberek között, akik hosszas munka nélkül élődnek s akik a jószándéku
okos embereknek csak szégyenei, a parasztoknak pedig terhe és átka,
azért a paraszt szülők a sok iskoláról ilyen nem akarnak nevelni a
gyermekeikből. Kevesebb iskolával inkább nevelnek becsületes munkás
parasztembert, aki a maga emberségéből megtanul élni és aki nem terhe,
hanem egyszerűen hasznos legyen a nemzetnek.

De a pusztai parasztságnak csak a gyermekeik iskoláztatá-
sáról gondoskodnak és csináltak iskolát, hanem a maguk számára is
csináltak gazda és olvasóköroket, ahova a szabad idejükben össze me-
hessenek és ahol az ügyüket-bajukat elmondhassák és megbeszélhessék
és ahol gazdasági és egyéb érdekei megvédésére és előbbre vitelére
szervezkedhessenek, terveket készítsenek. Evégből majd minden iskola
közébe alkottak gazdaköroket. Tehát az sem igaz, hogy a parasztsz-
tály nem akar és nem tud szervezkedni, mert az akar és tud is. Azonban
a szervezkedésbe a gazdakörök megszervezkedésénél tovább menni nem
tudtak. A további szervezkedésnek a folytatása az lett volna, hogy a
már meglévő kispusztai köroket egy központba tömöríteni és összevonni,
hogy így a sok kis köro apró erőt összpontosítani és egy nagy hathatós
erővé fejleszteni. Azonban a többi időt és műveltséget igénylő munká-
hoz a kispusztai köroknak az állandó termelési munkától idejük sem volt.
De hiányzott náluk a nagyobb szervezkedéshez szükséges tudás is,
mert hiszen senki se nevelte őket arra. Tehát itt már segítségre
lett volna szükségük, segítséget azonban nem kaptak, mert a művelt
osztály, akitől jogosan elvárhatták volna az erkölcsi segítséget, méltó-
ságon alólilnak tartotta a paraszttal való foglalkozást. Csak
akkor foglalkoztak velük, ha adóztatásról volt szó, vagy a törvényho-
zásnál kellett volna intézményesen egy táborba tömöríteni a sok kis
gazdakört. De ez sem történt meg, hanem hagyták őket szervezetlenül
tanácstalanul és védelem nélkül vergődni és mindenki által kihe-
nálni.

Itt Kutas környékén a pusztakutasi olvasó egyletet 1893. évben alakítottuk meg. Amíg ez az egylet meg nem volt alakulva, az etájon lakó pusztaiaknak a kutasi csárda volt a találkozó helyük. Ide azonban nemcsak a csárdabeli jó bor és a szépasszony vonzotta a pusztaiakat, hanem az újabb hírek utáni vágyakozás is. Mert abban az időben a pusztai nép nem ismerte az ujságot, mert még akkor nem is volt Vásárhelyen, és csak szájról-szájra kapták a híreket a csárdákba, a száraz, vagy szélmalomokba, vagy a kovácsműhelyekbe, ahol több ember megfordult. A kutasi csárda nemcsak a jó boráról, szépasszonyáról, a pásztorokról és szegénylegények által elkövetett virtuskodásairól volt híres, hanem a hirszolgáltatásáról is. Ugyanis ez a csárda a kütasi utfélen volt. A kutasi ut pedig a legjártabb, legegyszerűsebb országút volt, amely a nagyalföldön keresztül vezetett. Ezen az úton jártak nyugatról keletre és keletről nyugatra az országjárók, az utazók, a vándorlók, a kupecsek, a kereskedők stb. akár kocsin, akár gyalog utaztak, mert még akkor vasut nem volt az alföldön keresztül, ide tértek be az utazók. Itt pihentek meg az elfáradtak, itt huzódtam meg a csárdaudvar közepén a kőlábakon álló nagy állás alatt ha rájuk esteledt vagy ha rossz idő érte az utasokat, akik rendszeren bementek a csárdába is egy-két pohár borra és egy kis beszélgetésre, mert itt mindig lehetett találni messziről jött embereket, akik valami újabb hírt, vagy ujságot tudtak mondani, az újabb hírek innék terjedtek szét a nagy pusztába, azért is volt látogatott a kutasi csárda. 1857-ben pedig amikor Ferenc József király és Erzsébet királyné is az országot járta, ezen a kutasi úton ment végig kocsin a díszes kíséretével. A szabad puszta idején ezen az úton történt meg az az eset is, hogy egy vásárhelyi szücsmester ment kocsin egy csomó szücsáruval, subával Gyulára a vásárra. És amikor a csárdát már jól elhagyta, leszállott a kocsiról azt a bizonyos dolgát végezni, a lovakat azonban engedte tovább ballagni a kocsival. És amikor a dolgát elvégezte, ment a kocsi után, amely már jól elhaladt. Amint ment azt látta, hogy az uthoz közel egy bokor mellől felkelt egy kivert bika és nagy bőgéssel, túszköléssel és sikongással egyenesen neki tart és már elmenekülni nem tudott előle. De a lélekjelenlétét nem veszítette el, mert igen nagy erős ember volt, hánem a bicskáját kive tette a zsebéből, kinyitotta és a csizmája szárába dugta és megállt és odavárta az irtóztató bömböléssel, túszköléssel közeledő bikát, amikor annyira közel ment hozzá, hogy elkaphatta a két szarvának a hegyét, elkapta és a mit sem sejtő bika nyakán hirtelen egyet tekerített, aminél fogva a bika a földre vágódott, ebben a pillanatban a szücs kikapta a csizma szárából a bikát és a bika haskérgét végig kihaszította és a béle azonnal kifordult. Így menekült meg a szücsmester a kivert bika bosszujától.

Kivert bikának azt nevezték, amit a többi ~~gulya~~ bikák kivertek a gulyából, ami úgy történik, hogy a vén erős bikák feltétlen elsőbbséget és tekintélyt követelnek a többi bikáktól és a fiatalabb és gyengébb bikák meg is adják az elsőbbségi jogot és tekintélyt az öreg bikának. Azonban úgy szokott lenni, hogy a fiatal bikák megnőnek és megerősödnek és tudtára adja az öregnek, hogy vagyok olyan legény, mint te és kötelesség az öreggel, aminek a következménye az, hogy összenérik az erejüket és ha egyforma erősek, napokig eltarthat a birkózás, amit borzasztó volt látni ha mind a kettő kimerül, abbahagyják, de mindig mormolnak, sikongana' amikor kipihenték magukat, ismét újra kezdték a veszekedést és

És mivel kibékülés nincs, a vége mégis csak az lett, hogy az egyik alól marad. Az ilyen legyőzött óriásnak azután nincs a gulyába maradása, részben azért, mert az egész bika és gulyatársadalom előtt oda van a tekintély, de vérig bántja a lealázottság és a megsértett önérték is. Ennélfogva feldult kedéllyel bosszút lihegve egyedül barangol a pusztába. Veszedelmes mindenre, amivel szembe került. Az ilyen kivert bikát úgy végezték ki, hogy abban az időben minden mészárosnak volt két-három nagy szelindek kutyája, a mészárosok kimentek a pusztára, vitték magukkal a nagy mészároskutyákat is és megkeresték a pusztában a kivert bikát és ráuszították a kutyákat, azok körülkapták a bikát és addig fogdosták, hogy ártalmatlanná tették és akkor odaszaladt egy mészáros és taglóval leütötte a veszedelmes bikát. Ha azonban olyan helyen találták a bikát, ahol tuskós bokrok voltak, ahova a hátuljával beállhatott és csak a fejéhez férkőztek a kutyák, ott meggyült a kutyának a baja és nem is egyet felnyársalt a szarvával. Ilyen volt a veszedelmes kivert bika.

Azonban a nagyforgalmu kutasi utnak és a régi híres kutasi csárdának a jelentősége, szükséges volta és a fontos szerepe sem tartott örökké, mert csak addig töltötték be nagy szerepet, amíg Baros Gábor a nagy miniszter az 1869-ben elkészült vasutat meg nem reformálta és a zóna rendszert be nem hozta. De amikor Baros a zóna tarifát életbe léptette és a vasuton olcsón, kevés költséggel lehetett utazni és mindent szállítani, azután már messzebb nem utazott és nem szállított senki gyalog, vagy kocsin semmit, hanem minden forgalom az olcsó vasutra terelődött. Ennélfogva a kutasi utnak is, meg a híres kutasi csárdának is megcsappant a nagy forgalma. Elmaradtak az elfáradt, elázott és elfázott utasok, vándorlók, kupecsek és kereskedők, akik régebben állandóan látogatták, csak a helybeliek, a pusztai népe kereste fel, mert a pusztaiaknak azután csak a kutasi csárda volt a találkozó hely. Ott lehetett találni a régi szabad pusztai idejéből való pásztorokat és szóbeli embereket is. Szóbeli embernek azt nevezték, akik a szegény legényekéi cimboráltak és akiket emiatt Rádai kérdőre vont, de kellő bizonyítékok híján csakhamar bucsut inthetett a szegedi híres várnak. Fiam, fiatal koromban én is jártam a kutasi csárdába, itt találkoztam a szabad pusztai volt fiaival és még akkor élő pásztoraival és szóbeli emberekkel, akikkel megismerkedtem, akikkel szerettem elbeszélgetni és akik szívesen beszélgettek a letűnt pásztoréletről és a betyárvilágról, a szegedi várból történeletről azonban nem szerettek beszélni, ha arról kérdeztem tőlük valamit, arra azt mondták, hogy arról fiam ne beszéljünk, mert akkor a hajunk is az égnek áll, hanem ahelyett inkább daloljunk, ilyenkor dalba kezdtek és dalolták a sok szép pásztor és betyáros nótákat, hol vigadva, hol busongva az elveszített gyöngyélet felett. Azoktól tanultam az alább felsorolt nótákat, amelyeket később is szerettem dalolni, a többek közt: Pusztán születtem, Télen nyáron pusztán az én lakásom, Az alföldön csikós legény vagyok én, Nem akar az ökörcsorda legelni... A kutasi csárda mellett... Be van az én szűrőm ujja kötve... Juhász subám szögére van akasztva... Szépen legel a kisasszony gulyája. stb.

A régi pásztorok közül ismertem Borka Jancsit, a híres csikós, aki a szilaj csikóból, akit másként a ménesből nem lehet kifor

ugy csinált hátslovat, hogy az álláson kileste amikor a csikó lefe-
küdt és aludt, akkor hozzálopódzott, rávetette magát és akár hogy sza-
ladt, vagy ugrált vele, nem esett le róla és a csikó addig szaladt a
ménés körül, amíg ki nem merült és meg nem állott, akkor leugrott róla,
fölkötőfékezte, megsimogatta és kész volt a futós, amelyen a ménest
őrizte és összeterelte. Ismertem Oláh Mihályt, a híres gulyásszámadót,
aki arról volt híres, hogy akár milyen nagy erős ökörnek, vagy bikának
ha elkaphatta a két szarva hegyét, az nem tudott tőle elszabadulni és
ha erőszakoskodott az állat, a szarvainál fogva a földhöz is vágta.
Tompai Samu pedig arról volt híres, hogy kanászbojtár korában akár-
milyen félvad süldőt kiválasztott a falkából és arra hajtotta, amerre
akarta, nem tudott előle elszaladni, olyan futós volt. Molnár Mihály ju-
hász pedig arról volt jeles, hogy ha a legnehezebb kóst, vagy ürüt is
ha megfogta, a nagy lábát felvetette a nyakára, akár egy mérföldre is
elvitte. De arról is jeles volt, mert azzal tartotta, hogy a juh csak a
más mezejétől hizik és tejel legjobban és a más juhának van a legjobb
húsa. Ettől kérdezte a kisleány, amikor hazament, hogy lopott-e kend most
kisbárányt édesapám. De a különféle pásztoroknak eltérőek a viselkedé-
sük is, amit Deli István a híres hortobágyi állatorvos a következőké-
pen állapított meg: a csikós, ha bemegy a kocsmába, hangosan kiabál, pa-
rancsol, ha iszik káromkodik, dalol, táncol és minden más pásztor lenéz.
A kanász ha bemegy a kocsmába, mindenkire börtöndekdik, gyanús szemmel
néz a kocsmárossal is és a vendégeket sértegeti, beleköt, veszekedhetnek
és mindig összevesz valakivel. A juhász, ha bemegy a kocsmába, elhúzódik
egy félreeső helyre, ott leül, kér bort és idogál magában szó nélkül.
Amikor már valamennyit ivott, hirtelen felugrik, tör, zuz mindent, amikor
már kidühöngte magát, a betört ablakoktól és az összetört kályhától is
bocsánatot kér. A gulyás a kocsmába leül, bort kér és iszogat csendben
nézi türelemmel, hogy a többi mit csinál. Mikor már két-három iccét meg-
ivott, odaszól a comborájának, hogy daloljunk már mink is egyet. Hát
ilyen átalakító hatással volt a jószág azokra az emberekre, akik velük
állandóan foglalkoztak. De a kutasi csárdában mi fiatalok a magunk tár-
saságában is igen jól szoktunk mulatni, mulattunk, tréfálkoztunk, bohém-
kodtunk, amelyért szerettek bennünket a régi parasztok és szóbeliek,
de különösen kedveltek bennünket a csárdabeli szépasszony és annak
kökényszemű nevelt leánya, akik velünk enyelegtek, daloltak, mulattak a
jó bor mellett, cigány mellett s akik minden széppel, jóval elláttak
bennünket kedvünk szerint, amire még most is szívesen gondolunk vissza.
Az idő azonban nemcsak a régi pásztorokon és a szóbeli embereken járt
el, hanem mirajtunk is és mi is kezdtük az életet komolyan venni és a
szép csárdásnéval való enyelgés és bohémkedés helyett fontos köz és
egyéb komoly dolgokról kezdtünk beszélgetni és tárgyalni, vitatkozni.
A szép csárdásné azonban azokat a komoly beszélgetéseket nem szívesen
hallgatta és azoknak úgy vetett véget a kis hamis, hogy mellénk simult,
kocintott velünk és belekezdett egy-egy szép nótába az ő gyönyörű hang-
jával és ki tudott volna ott még azután is vitatkozni. Na de nem is vi-
tatkoztunk, hanem daloltunk mi is a szép csárdásnéval jó bor és cigár
mellett, mert azoknak is intett a szépasszony és azok teljesítették
kötelességüket. Így mulattunk a kutasi csárdában számtalanszor és
szor rogyásig, amit a jó Isten bűnül ne rójon. A dolog vége azo

hogy a megbeszélések nem mindég a csárdába és nem mindég a szép csárdásné jelenlétében történt, hanem mindég ritkábban-ritkábban mentünk a csárdába, ami nagyon bántotta a csárda szépasszonyának a jószívét. Mi is nagyon sajnáltuk szegénykét, de a kérlelhetetlen sorstól úgy volt elrendelve és a többszöri tárgyalások és megbeszélések eredménye az lett, hogy a sámsomi vasuti állomás kicsi várótermébe a Gyarmati Mihály akkori előljáró engedelmével gyűlést tartottunk és határozatilag kimondtuk, hogy Pusztakutasi Olvasó Egylet címen egyletet alakítunk és ez meg is történt 1890 év december 20.-án. Ideiglenes elnöknek meg lett választva Karasz Béla, ideiglenes jegyzőnek pedig ifj. Gregus Máté, amiről az alapszabály tanuskodik. Alapító tagok voltak C. Nagy Imre, Lénárt Bálint, Tápai Imre, Kiss Imre, Kotormán Lajos, Kotormán István, Kotormán Bálint, Molnár János, Vörös Sándor, Karasz József, Rostás János, Cs. Hódi János, Gombos Sándor, Tornyai Pál, Deák Pál, Elek Imre, Rostás Flórián, Lázár Sándor, Hegedüs Pál, Dóda Máté, Dóda Ferenc, Szabó Sándor, Szabó Mihály, Szabó Ferenc, Tóth Sándor, Kovács Imre és Gyarmati Mihály, máv. előljáró, aki az egylet alapszabályát is megírta tiszteletből. Az egyletnek helyet adott Szabó Sándor, az akkori szélmalom-tulajdonos a malomnál egyik kis szobáját engedte át évi 15 pengő bérért. Ott tartottuk a megbeszéléseket és gyűléseket. A táncmultságokat pedig először a tagok által összehordott és ponyvából készült sátorban tartottuk meg, azután pedig csináltattunk egy nagy sátort és abban tartottuk az őszi és tavaszi bálakat. Egy pár év eltelte után pedig egy nagy táncteremnek és mellékhelyiségeknek a megépítését határoztuk el és ezt végre is hajtottuk. Azonban az egyletnek még akkor sem volt elég pénze az építkezéshez, a hiányos pénzt a tagok adták össze részben kölcsön, részben adományként és kimondhatatlan boldogok lettünk, amikor elkészült az egyletünk terme, hogy a sajátunkban tarthatjuk az összejöveteleket, gyűléseket és multságokat. Azután csak rátkán látogattuk meg az ősi kutasi csárdát és emiatt siralmasan panaszkodott is a szegény szép csárdásné. Hanem azután minden ünnep és vasárnap délután, ugyszintén csütörtökön délután is, ha szorgos dolgunk nem volt, összejöttünk a az egyletben, mert t. i. Vásárhelyen már abban az időben két hirlap jelent meg először hetenkint egyszer, később hetenkint kétszer jelentek meg. Az egyik a Vásárhely és vidéke című, amely az Endrey Gyula országgyűlési képviselő lapja volt 48-as és függetlenségi elvvel, a másik pedig a helyi kormánypártnak volt a lapja, ennél fogva nemcsak vasárnap, hanem csütörtökön délután is össze-összejöttünk ujságot olvasni, ha szorgos dolgunk nem volt. És amikor Orosházán kipiacoztuk magunkat, mert a pusztaiaknak az volt a piaca/és akkor már nem a kutasi csárdába mentünk hirt hallani/természetes, hogy az ujságolvasás után mindenkor a körben történt eseményeket és tapasztalatokat adta elő mindenki, azután pedig a közügyekkel és a ~~máx~~ pusztai nép türethetetlen helyzetével foglalkoztunk, mert az előbb említett bizonyos tekintetben kedvező helyzet mellett voltak a pusztán kedvezőtlen, fonákos és türethetetlen állapotok is. Mert abban az időben a pusztán született gyermekeket valamelyik szomszédos községben, de leginkább Orosházán keresztelték meg. Az új házaspárok Orosházán esküdtek egymással örök hűséget. Ha a betegnek a házi patikáros orvossága nem használt, azt Orosházára vitték az orvos pedig meghalt, azt Orosházán temették el. Ha valakinek a postá-

dolga, azt Orosházán végezhette el. Ha valakinek valami eladni, vagy venni valója volt és ha gyűrűs zsidókkal, vagy kanalas tótokkal nem tudta lebonyolítani, azt Orosházán bonyolította le. Tehát minden dolgot Orosházán végeztek és intéztek el a pusztaiak, ami nemcsak végtelenül káros, hanem szégyenletes is volt a pusztaiakra nézve. Orosháza a pusztaiaknak köszönheti a nagymérvű előrehaladását. Ha pedig valakinek akár egy malacról, vagy akár egy lóról kellett passzus, azért Vásárhelyre kellett menni, mert azt Orosházán nem lehetett elintézni. És ez akkor nagy dolog és baj volt nemcsak a sok idővesztéséért, hanem különösen azért, mert ősszel, télen és tavasszal a feneketlen sárban lehetetlen volt a járás, legfeljebb csak lóháton lehetett járni, mert akkor még a kutas ut se volt műút, mert csak 1910-ben csinálták azzá. És bár a vasút a pusztán keresztül 1869-ben készült, de közlekedés miná addig nem volt rajta, míg Baros Gábor a miniszter 1888-ban a zóna-tarifát rendszert be nem hozta és életbe nem léptette. Mindezeknek a fonákos és tarthatatlan helyzetnek a pusztaiak nagyon érezték a káros kellemetlenségeit. És a pusztaiaknak ezt a káros és kellemetlen helyzetét behunyta szemmel, tétlenül, minden lelki furdalás nélkül tűrte a város vezetősége. Ennélfogva a pusztakutasi olvasó egyesület vezetősége célul tűzte ki maga elé, hogy ezt a lehetetlen állapotot megváltoztassa és ilyen irányban meg is kezdte a munkát és hol panasszal, hol kéréssel fordultunk az illetékes hatóságokhoz, hol pedig indítvánnyal a törvényhatósági közgyűléshez és mindenütt ellenszenvvel fogadták az előterjesztésünket és némelyek hallani se akartak annak teljesítéséről. Bár a pusztaiak mindig pontosan fizették a sok közadót. De végtére is a sok kérés, követelés, kunyorálás és sürgetésre a passzusíró végett a hatóság kiküldött egy rendőrségi fogalmazót, aki kedden a kutas csárda egyik szobájában írta a passzust hol a boros, hol a sörösüvegek sokasága között. Mert aki passzust íratott az örömébe, hogy nem kellett Vásárhelyre menni fizetett, ami időszerű volt, bort, vagy sört, így aztán nem volt csoda, ha a passzusíró néha-néha a tintakalamáris helyett a sörös, vagy borospohárba mártotta a tollat. A zerdán pedig Pusztaközpontra írta a passzust hasonló körülmények között. 1897-ben pedig kapott a pusztai emberorvost, ~~xxxxxx~~ az első orvosa Kutasnak Koszorus István volt, orvosi lakásnak a kutas csárdát alakították át. Ezzel a cselekménnyel egyidejűleg megszűnt az alföld egyik legrégebb, leghíresebb, leglegendásabb és romantikusabb csárdája csárda lenni. És ahol az idők folyamán annyi bujdosó szegénylegény, annyi híres pásztorok, szegény vándorlegények, utazók, kereskedők fordultak meg és találtak szállást és enyhelyt az idő viszontagságai ellen és annyi tragédiaszánba menő események játszódtak le a régmúlt időkben és ahol mi is, mint fiatalok sokszor töltöttük el az időt kellemesen a szép csárdásné társaságában jó bolt és cigány mellett. Azontul már nem a jókedvű, mulatni vágyó, jó bort, szépasszonyt szerető emberek, nem is a pihenni vágyódó utasok, kereskedők, régi pásztorok és szóbeli emberek keresik fel az ősi csárdát hogy a pusztai és szabadélet elvesztése feletti bánatukat és keserveiket borba fojtsák, hanem a betegek, a szenvedők, az öregek s a gyermekek mennek oda az orvoshoz az egészségüket és testi épségüket reparálni gyógyítani. És bár sajnáltuk az ősi és romantikával gazdag múlt csárdának megszűnését. De mégis jobban örültünk annak, hogy val-

A pusztai népek egyrésze vasárnap és más ünnepnapokon istentiszteletre szintén Orosházára jártak be. A legtöbb pusztai azonban kint a tanyán házi istentiszteletet tartott, amelyben az egész család és a cselécség is részt vett, sőt több helyen az is előfordult, hogy a jó szomszédok és a rokonok is részt vettek az istentiszteleten. Az istentiszteleten leginkább a családfő olvasott föl a bibliából fejezeteket, a Szikszai könyvből imádságokat, az énekes könyvből pedig zsoltárokat és dicsőretekét énekeltek.

lett a puszta népének emberövesosa és amiatt sem kellett a szomszédba menni. Azután kaptunk csendőrséget, enyakönyvi hivatalt, községi temetőt, ahova mindenki temetkezhetett vallásfelekezeti különbség nélkül, amelybe elsőnek 1907 év november hó utolsó napján temették el Hajdu Pált, aki régebben csárdás volt a kutasi csárdában, akinek a felesége Erdélyi Kató igen szép asszony volt. Azután kaptunk hatósági bábát, majd meg hetipiacot, az első piac 1907 április hó utolsó szerdáján volt megtartva nagy érdeklődés mellett és hozzá hatósági jószágmérleget. És kértünk postaközpontot, postakirendeltséget és a kérvényhez csatoltuk azt a több száz aláírást, amelyet a sánsomoldaltól mágocsoldalig lakó pusztaiakkal irattunk alá. A postaközpont mindennek dacára nem akart kirendeltséget adni és nagy megfontolás után próbára küldött ki kirendeltséget, a vasuti előljárót bizta meg és tanították be a postakezelésre. És ahogy az ügynökség megkezdte működését, a forgalom napról-napra nőtt és a központ kénytelen volt belátni, hogy itt szükség van a postára, s állandósította. Azután pedig a máv.-tól kétük az állomásnak az élő és darabáru rakodással való kibővítését, itt is a pusztaiaknak aláírását csatoltuk a kérvényhez, de itt is nagyon nehezen ment a dolog, mert ezek se akarták hinni, hogy a kért ujitásokra szükség van, ezek is azt tartották, hogy itt nincs falu, tehát szükség se lehet rá. Csak azzal a feltétellel ajánlották, hogy megcsinálják a rakodót, ha annak a költségeihez hozzájárul az érdekeltség, ennél fogva gyűjtöttünk arra a célra 5050 koronát, amihez a törvényhatóság is hozzájárult. Ekkor hitték el, hogy komoly a kérésünk és hogy tényleg szükség van a rakodóra és csak így csinálták azt meg, ami 1909 évben lett kész a kibővített állomás és azután már nem kellett rosházára járni, ha valahova szállítani akartunk valamit. Előbb elmondottakból világosan látható, hogy a pusztai nép helyzetének a megjavítása, ami egyet jelent Kutas létrejöttével, fejlődésével és a különféle alkotások, intézmények létrehozásával, hogy az nem volt könnyű dolog, sőt mondhatni, hogy nagyon is nehéz dolog volt, részben azért, mert mi, akik ezt csináltuk fiatalok, tanulatlanok és a komplikált közigazgatásban járatlanok és amellet szegény kezdő és tekintélytelen kisgazdák voltunk, az idősebb nagyobb gazdák, akik már az életük delén túl voltak és akik már ugyanis otthagyni készültek a pusztát, nem azzal kezdték a nehéz és sok kellemetlenséggel járó közdolgokba, uri ember se került egyse, aki ellátott volna bennünket tanáccsal, aki eljárta volna a dolgunkba. Másrészt pedig azért volt nehéz a helyzetünk, mert a város urai és a törvényhatósági bizottság tagjainak nagyrésze nem jószemmel nézték a mi szorgalmunkat, mert a legtöbb nem ismerte a meseze pusztát és annak a bajait, másfelől pedig attól féltek, hogy a puszta elszakad a várostól és Orosházához csatlakozik és az orosházi Vörös József svf. pap országgyűlési képviselő idejében, aki sok mindent megtett az orosházi érdekekben beszéltek is erről az elszakadásról. És ha mi nem cselekszünk a pusztaiak helyzetének és Kutas fejlesztésének az érdekében, akkor bizonyosan nagyobb mozgalom fejlődött volna ki az elszakadásra és valószínű, hogy nem is eredménytelenül. Tehát a pusztaiak helyzetének megjavításával és Kutasnak a központtá való fejlesztésével elgyengítettük az elszakadási törekvéseket. És mégis félreértésből vagy rosszakaratból, a város vezetősége elé terjesztett panasz és kéréseinket, ugyszinte a közgyűlés elé terjesztett indítvány

szeszenvvel, hidegen, ellenséges erzetekkel, gúnyolódással, kicsinylen fogadták és kezelték és csak lassan, többszöri utánjárással és sürgetéssel döcögött egy-egy ügyünk a megvalósulás felé. Ennélfogva sokszor kerülgetett bennünket az elkedvetlenedés, a lemondás és a küzdelem abbahagyásának a gondolata. És az egylet tagjai közül nem is vállalta magára senki az eljárást, a küzdelmet, a kellemetlenséget, a sok idővesztést és a meglehetősen nagy anyagi áldozatot. Nekem is csak az igazságunk érzete, a követelésünk jogos és szükséges volta adott erőt a további küzdelemre és az a tudat, hogy a pusztai népe érdekében megindított küzdelemnek az abbahagyása nemcsak férfiatlan és gyávaság, hanem bűn is lenne a pusztai néppel szemben és mivel igen minden dolognak a kezdeményezője én voltam, ennélfogva ha azt kértem, hogy helyettem mások is menjenek az ügyet elintézni, erre azt vágták a szemembe, hogy ha felkötöttem a harangot, hát zörgessem tovább. Tehát ezeknél fogva én sem tehettem mást, mint amit az öreg Lówi zsidó tett akkor, amikor a nem egészen jól sikerült Sándor nevű fiát meg akarta bizni fontosabb üzleti ügy elintézésével és parancsoló hangon így szólt hozzá: Sándor, eredj el, de itt megállott az öreg zsidó a parancssal, mert nem bizott a bizott Sándorba és lemondóan csak azt dünnyögte, hogy: különben ne menj, ha boldog akarok küldeni, mék magam. Nekem azonban nem azért kellett mennem, mert a társaim, akiknek menni kellett volna, hogy boldogok voltak, hanem azért, mert okosak voltak és nem vállalták magukra azt a temérdek küzdelmet, kellemetlenséget, idővesztést és anyagi áldozatot, amivel ez a küzdelem járt. Ennélfogva ha a pusztaiak igazságáért és szent ügyeiért megkezdett munkát abbahagyni nem akartam, nekem kellett a jóbolond szerepét vállalni. És vállaltam nem szereplési viszketegségből és nem is azokból a gondolatokból, hogy azokra a küzdelmekre egyedül én lettem volna hivatott, hanem vállaltam azért, mert nem volt más, aki vállalta volna. És így nekem kellett meghozni azokat az erőmet meghaladó erkölcsi és anyagi áldozatokat, amelyeket a majd négy évtizedes munka és küzdelem megkövetelt tőlem.

Mindezt azonban nem panaszlom, nem sajnálom és nem is bánom, mert az áldozat és küzdelem nem maradt eredmény nélkül, mert ha nem is tudtuk megvalósítani és létrehozni mindent, ami szükséges és amit szerettünk volna részben a bekövetkezett világháború és következményei, részben pedig a város vezető urai rövidlátása és nemtörődömsége miatt. De annyit elértünk, hogy Kutast egy nagy virágzó tanyaközponttá alakítottuk át, amelyamely által megváltozott ennek a pusztarésznek a képe és kinézése. De ezzel megváltozott az egész pusztai népének a helyzete is minden tekintetben, mert most már nem kell nekik mindenért Orosházára, vagy Vársárhelyre menni, mert az ügyüknek-bajuknak nagyrészt itt kint helyben elvégezhetik. És amit sok bajjal, áldozattal és kellemetlenséggel létrehoztunk, azok nem rövid életűek és nem múló jelenségek, hanem örökbecsű és örök életre valók és folyton fejlődnek és szolgálatára és előnyére lesznek a köznek mindaddig, amíg ember él ezen a földön.

Az itt felsorolt és létrehozott alkotásokon kívül kértünk Kutasra egy állatoevost, aki az állategészségügyet ellássa és kértünk egy állandó közigazgatási kirendeltséget is, ahol a pusztai nép a kisebb ügyeibajait és a cselédügyet elintézhesse. Kértük és követeltük, hogy a Danyi Ignác-féle munkásházakat ne a városba építsék fel, hanem Kutas más tanyaközpontokra, amelyeknek a célja az volt, hogy a családok

dasági munkásoknak a tanyavilágba legyen állandó lakásuk, hogy ne vándoroljanak be a városba, hanem ott kint lakjanak, ahol szükség van rájuk és ahol munkához és keresethez jutnak. Azonban a mi vaskalapos uraink nem értették meg a Darányi bölcs elgondolását, bár az tisztán volt körvonalazva és mégis közvetlen a város szélére építették fel a munkásházakat, mert a város urai a munkásházakkal nem a mezőgazdaágot és nem a munkások helyzetén akartak javítani, hanem ők a várost akarták minél nagyobb és kiterjedtebbre, az utcákat pedig minél népiesebbre és és nagyvárosiasra fejleszteni. A céljaikat el is érték, mert a munkásházakkal a város terjedelme nagyon nőtt, az utcák és a piac pedig benépesedett, mert tele van munkánélküli munkásokkal és ellátatlanokkal akkor, amikor a tanyavilágban állandóan cselédhiány van. Mert a városban nevelkedett cselédnek való fiúk és lányok nem mennek ki a tanyára szolgálni, vagy ha kimennek is csak rövid időre és csak annyira, hogy a harang bugását hallják mindég, hogy este haza és a mozaiba elmehessenek. Tehát a Darányi jószándéka és a mi küzdelmünk is kárba veszett a vaskalaposág miatt. Kértünk Kutasra egy utbiztost is aki a pusztai nagy uthálózatra és utkaparókra felügyelt volna és aki rendben tartotta volna azokat a keresztutakat, amelyeket a város a hetvenes években az aradi kulturmérnökség javaslatára és terve szerint ötvenezer költséggel feltöltetett, kiépített abból a célból, hogy a pusztai vadvizeket, amely eddig minden tavasszal lefolyt a hótavába a város alá, azt felfogják, lekössék és ne engedjék lefutni a tóba. Ezek a feltöltött keresztutak és léniák meg is feleltek a hivatásuknak, mert amellet, hogy többször is előfordult nagy tömeg vadvizeket felfogták, hogy a város alá be ne folyjon, a széles gyöpöket, amelyek azelőtt liba legelőnek se volt jó a vize, jó szénakaszálónak alakította át. Azonban a töltések a kellő gondozás és javítás hiányában az idők folyamán tönkre mentek és 1916-1917 és 1919 években, amikor a tavaszi hóolvadáskor a vizek felszaporodtak, az elhanyagolt töltések már nem tudták feltartani a vizet és befutott a hótavába és elpusztította az útjába eső temérdek vetést, romba döntötte a sok tanyát és megcsinálta a milliókra menő kárt és tönkre tett sok embert. Ha annak idején teljesítette volna a hatóság a mi kérésünket, akinek akkor is volt három mérnöke és három utbiztos, tehát hutott volna belőle egy a pusztára, aki évenként egy-egy pár száz pengővel kijavította volna a töltéseket, akkor az ötvenezer forintos alkotás nem ment volna tönkre és a vadviz nem tette volna meg a több millióra menő kárt és nem kellett volna kiépíteni a pusztán nagy csatornahálózatot, amelynek a költsége nincs arányba a rossz szikes földeknek sem az értékével, sem a hasznával és nem vinnék el a drága csatornákon a rossz széles földeknek a lelkét a jó hóesővizet, amely magával viszi a földekről a jószágok után maradt trágyát is. És most, amikor a víztől megfosztott szikessé vált gyepekre kisüt a nap, azonnal elszárad rajta az anélkül is gyér mező. Tehát kárt és nem hasznot csináltak a csatornahálózattal. A pusztai vadvizek rendezését az aradi kulturmérnökség javasolta és terve szerint kellett volna megadni, mint ahogy azt a hetvenes években megcsinálták.

Kértük többször azt is, hogy a város nagyhatárát több állategészséges körzetre osszák fel, mert az lehetetlen állapot, ha egy állat a T

parton ragadós betegségben elhull, vagy beteg lesz, akkor az ötven kilométerre fekvő egész határrészek is le legyenek zárva néha 8-10 hónapig is és az alatt az idő alatt csak nagy utánjárással lehessen Pestre szállítani hizott disznót és akkor is a zárt vásárra, ami 4-5 fillér árkülönbözetet jelent a termelő kárára. *Tul a dunnán ehora tenükke mint vásárhely és mind alatt egész egyenlőség. Itenülék helyer.*

Egyletünk vezetősége a pusztai nép helyzetének javítása és Kutasnak mint központnak a fejlesztése mellett az ifjuság neveléséről és szoktatásáról is gondoskodott nemcsak jó ifjúsági könyvek és ujságok beszerzésével és olvasása által, hanem azáltal is, hogy minden vasár- és ünnepnap szórakoztató és tanulságos délután rendeztünk a következő módon: Az ünnepség pont két órakor kezdődött a himnusz eléneklésével, amit felállva énekeltek a jelenlevők, azután a tanulságos felolvasás, vagy szabadelőadás következett, ezt hozzászólás követte, azután pedig egy fiú, vagy egy leány szép költeményt szavalt, ezt pedig nótázás követte, szép, régi és új hazafias nótát dalolva, amelyeket az egész jelenlevők daloltak. Amikor pedig kidaloltuk magunkat, táncra perdült nemcsak az ifjuság, hanem a fiatalabb férfiak és nők is. *és mivel már előbb* benne voltak a dalolásba, így a muzikaszó mellett vígan dalolva táncolták a szép csárdást és a magyar keringőt és öröm volt látni a vig kedvű társaságot. Így folyt a mulatság naplementig. Amikor pedig a nap lemenőben volt, vége lett a mulatságnak és ment mindenki haza a szélrózsa minden irányába és dalolták az ott hallott és tanult szép nótákat, amit jó volt hallgatni az est homályában és abban a tudatban mentek szét, hogy a következő vasárnap hasonló módon folytatódik a mulatozás és így a kellemesen eltöltött vasárnap délután és a nyugodtan átaludt éjjeli pihenés után ujult erővel folytatták az áldásthözó termelő munkát. Megjegyzendő, hogy a mulatságokban csak az vehetett részt, aki az elején a tanulságos előadásokon is jelen volt. Gond volt arra is, hogy az ifjuság illedelmesen mulasson és viselkedjen. Egyébként erről az ifjuságnak előadás is volt tartva, az ifjuságnak ilyen szórakozása és mulatozása ártatlan és az Istennek és embereknek is kedves volt.

Többször voltak előkelő vendégeink a városból és vidékről is, akik végignézték és élvezték a mulatságainkat és valamennyien azt mondták, hogy olyan tisztességes szép mulatságot még nem láttak. De a vasárnap délutáni szép mulatságokon kívül rendeztünk tavaszi és őszi mulatságokat is, amikor az ifjuság éppen olyan kedvesen és vígan mulatta végig az éjszakákat, mint a megszokott vasárnapdélutánokat. Ezekon kívül a nemzeti ünnepet, a március 15.-ét minden évben megünnepeltük, amelyen az ifjuság is részt vett és sok éveken keresztül mindig Endrey Gyula a város országgyűlési képviselője jött ki többedmagával a városból és tartotta az ünnepi beszédet.

Rendeztünk a tanítókkal a környékbeli iskolásgyermeknek majálisokat, amelyen a szülők nagyszáma is résztvett, a gyermekeket le is fényképeztük, egy tavaszi mulatságot is, mely az együletben ma is megvan. Egyesületünknek más alkalmakra is voltak kimagasló vendégei, ami abban az időben a tanyák világában ritka esemény volt, mert akkor még nem foglalkoztak a tanya népével. Egyedül az Országos Magyar Gazdaszövetség foglalkozott és dolgozott az érdekében. Ennek a vezetői Bernát István a nagy tudós és agrárvezér, Czetler Jenő a parasztnép lelkes apostola

Meskó Pál a nagy népszónok és a szövetkezet atyamestere, Baksa Lajos városunk jeles polgármestere és Szalai József városunk agilis és nagytekintélyű főkapitánya keresték fel egyletünket. Szalaiak köszönhetjük a kutasi hetipiacot, aki a város előljárói közül legjobban megértett bennünket és legjobban átértette a pusztai nép baját.

Továbbá az egyletünk tagja volt akkor az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek, a Gazdaszövetségnek, amelyet gróf Károlyi Sándor alapított ákinek elhalálózása után Darányi Ignác, a nagy földmivelésügyi miniszter, a kisemberek atyja, majd pedig Bernáth István voltak az elnökei, az igazgatói pedig Ozetler Jenő, később a képviselőház elnöke Góál Gaszton, György Endre volt földmivelésügyi miniszter és még igen sok jeles ember, akik a parasztosztályt becsülték és védték. Ezek hozták létre a Rangyát és a többi altruista intézményeket, ennél fogva Darányi Ignác a jóemberek társaságának nevezte el a gazdaszövetséget, Darányit pedig a nép a kisemberek atyjának nevezte el. Ennek a jóemberek társaságának volt tagja a mi egyletünk is, aminek én voltam az elnöke, de tagja voltam én, mint magánember is, ennél fogva beválasztottak először az igazgatóválasztmányba, azután pedig alelnökké választottak meg a jóemberek társaságába. Ezek nemcsak engem, hanem inkább azta társaságot becsülték, melynek szerény vezetője voltam. De tagja volt egyletünk a vásárhelyi Gazdasági Egyesületnek is, ennél fogva annak is alelnöke voltam és én képviseltem a Pusztakutasi Olvasó Egyletet. A Magyar Országos Szövetség a háboru előtt több országos nagy gazdagylést rendezett Kecskeméten, Cegléden, Pálison, Siófokon, -emesváron, amelyen a gazdák ezrei vettek részt és ha még a háboru be nem következik, Vásárhelyre is rákerült volna a sor. Ezekeni a gazdagyléseken mindenütt ott voltam és képviseltem a mi kis egyesületünket. Nekem kellett ezekre is menni, más nem ment, mert sajnálta az időt és pénzt. Az olyan uriembereket pedig, akik a pusztai nép érdekében jót cselekedett, nemcsak tiszteltük és becsültük és nemcsak dísztagjává választottuk egyesületünknek, hanem értékes ajándékkal is megjutalmaztuk. Így jutalmaztuk meg Gyarmati Mihály a sámsomi, most vásárhelyi kutasi állomáselőljáróját, aki mint már előbb említettem, megengedte, hogy az első alakulógyűlést a kis váróteremben tarthassuk meg és hogy az egylet alapszabályát megírta tiszteletből, ezért őt egy szép nagy pecsét aranygyűrűvel ajándékoztuk meg. Nagy Béla rendőrségi fogalmazót pedig, aki sok éven keresztül kijárt a pusztára passzast irni és azontul sok embernek intézte el az ügyesbajos dolgát, őt pedig egy ezüstserleggel ajándékoztuk meg. De az egylet tagjai közül is tüntettünk ki néhányat, egyiket így, másikat úgy. Egyet közülük pl. aki hosszú ideig hü és lelkiismeretes pénztárnoka volt az egyletnek úgy akartuk kitüntetni, persze olyankor, amikor más, vagy harmadnaposak voltunk, hogy hozzá akartuk kötni a szélmalomvitorlához és megeresztjük a vitorlát és amikor a legmagasabb ponton lesz, megállítjuk, úgy üdvözöljük, iszunk az egészségére, a másikat pedig, aki boros állapotában nagyon szeretett politizálni és szónokolni, ezt kijelöltük a pusztá külön képviselőjének, akit szintén ki akartuk kötni a szélmalomvitorlájához, hogy ezzel is megforgassuk és a legmagasabb ponton megállítva elmondja a pusztá népének a programbeszójét, azonban, amikor megfogtuk őket, hogy hozzákötjük a szélmalomvitorlához, kézzel-lábbal tiltakoztak és torkuk szakadtából ordították, hogy eresszetek el *marhák*.

Némely tagtársunkat pedig, aki már vagy harmadnap pityurálás után a saját lábukon nem tudtak hazamenni, s empedig a kocsi felülni, az ilyen megboldogultat úgy szállítottuk haza, hogy ráfektettük egy boronára, vagy szekéroidalra, vagy lajtorjája és nagy ökörrrel hazahoztuk és átastuk további kezelésre a kedves feleségének, persze a szállítás a társaság és a banda kíséretével történt. A többek között az is megtörtént, hogy egyik ügyes és hamis tagtársunk a többiek nagy meglepetésére azt a kijelentést tette, hogy ha ő akármikor éjjel is hazamegy a lumpolásból, az ő felesége nem haragszik, hanem ha ő dalol, az is dalol és nótával fogadja. Persze ezt senki se hitte el neki és a képtelenségnek látszó állításból és tagadásból fogadás lett és pedig egy akó borban. Embereünk, hogy jobban bevezesse a társaságot, pityókásnak tetette magát és mivel éjszaka volt, meghívta a társaságot, hogy kísérik haza. A társaságnak egyrésze azt hitte, hogy azért hívja őket, hogy nem mer maga hazamenni, tehát elkisérték. És amikor odaérnek a tanyához, egyenesen az ablakhoz mentek, persze sötét volt bent és egy kicsit távolabb várták a kísérők, hogy miként sül fel a koma. Emberünk azonban megkopogtatta az ablakot és borizú hangon elkezdte dalolni, hogy :nyisd ki babám az ajtót, hej de soká nyitod ki, mintha nem tudnád hogy ki, amikor ez a nóta elhangzott, odakint meggyulladt a lámpa és az ablak kinyílt s az asszony az ő gyönyörű hangján elkezdte dalolni, hogy csipkés a szálló levele, vártalak rózsám az este. Váratlanul jöttél hozzám, áldjon meg az Isten rózsám, persze amikor ezt meghallotta a társaság, puff lett a meglepetéstől. A menyecske azután ajtót nyitott és a társaság majd megette örömeiben az ügyes házaspárt. Azután pedig kitűnt, hogy ez a kis csalafintaság előre meg volt beszélve és még más nap is ittak, mulattak annak az ártatlan, de jólsikerült tréfának az örömeire.

A paraaztnép küzdelmes, reménytelen és sok kellemetlenséggel telt élete és az elemi csapásoktól is gyakran sújtott, sokszor kétségbeesésig fokozódó rossz helyzete mellett is az itt felsorolt eseményeken kívül is sok igen kedves és felejthetetlen jelenetek és ártatlan mulatozások játszódtak le az idők folyamán a pusztakutasi olvasó egyesület és a pusztai nép életében, amely rávilágít a magyar, de különösen a vásárhelyi paraszt lelkivilágára, természetes és egészséges észjárására, ősi erényeire, szépérzékére és szokásaira, találékonyságára, élni tudására és akarására, igazi magyar voltára és jó hazafiságára. Ezek a szép lelkitulajdonságok, amelyeket az apáiktól örökölték annál jellemzőbbek és becsesebbek rájuk nézve, mert a Habsburgok a hosszú uralkodásuk alatt mindent megtettek, hogy a magyar parasztokból kiűljék azokat a szép lelkitulajdonságokat, sőt arra is törekedtek, hogy kipusztítsák őket és tisztelet a kivételnek, a magunk urai is segítettek az uralkodóknak ebben a törekvésükben, azok is mellőzték, lenézték és kihasználták és engedték, hogy mások is kihasználhassák őket. És mégis mindennek dacára nem vesztették el sem a hitüket, sem az ősi erényüket, sem a hazafiságukat, sem a munkakedvüket, sem a vidám jókedvüket, hanem megsebzett szívvel, fájó lélekkel, keresztényi módon türték a velük elkövetett tekmérdek igazságtalanságot, embertelen bánást, megalázást és megszegyenítést és a szándékos rosszakarat. És éjjel-nappal dolgoztak, küzdöttek, szenvedtek magukért, csal és hön szeretett hazájukért.

és akiknek nem volt az sem baj, hogy a magyar paraszt, a nemzet gyökere generációink egész sorozata nőtt fel és vált ki a kiválgból anélkül, hogy iskolába járhatott volna, amit igazol az hogy a háboru után ebben a maradék kis országban több mint hétezer iskola hiányzott, amit Kleberszberg közoktatásügyi miniszter a háboru után pótolta némiképen a városi művelt osztály gyermekeinek, azonban nemcsak különféle tanintézeteket hoztak létre, hanem sport-telepeket, játszó és szórakozó helyeket is létesítettek. És akiknek az sem volt baj, hogy a szegény elhagyott magyarok vándoroltak ki Amerikába, mert itt bent nem jutottak földhöz és helyérhez s helyettük jöttek be az oláhok, zsidók és más nemzetiségek, akiknek nemcsak kenyérhez juttattak, hanem földbirtokhoz is, a Szebeni és más oláh bankok segítségével és a mi hatalmas uraink jóakaratu elnézésével. És azok az urak nem számítják azt sem, hogy jó körülmények között azelött a hosszú idő alatt hova fejlődött, erősödött gazdagodott volna ez a szorgalmas és takarékos paraszt osztály s vele az ország, ha kellőképen tanították, nevelték, megbecsülték és zsarolótól megvédték volna s természetes fejlődésében nem akadályozták volna meg őket. De a mi uraink a paraszt osztályt a művelt osztály mellett nem is számították nemzetnek és a nemzethez tartozónak, hanem csak mint felesleges terhet tekintették őket, és csak akkor jöttek számításba, amikor adózásnál, vagy harcoló katonákról volt szó. És azt is megtették velük, hogy képviselőválasztáskor úgy osztották be a kerületeket hogy 300 oláh ugyanugy egy képviselőt választhatott, mint az alföldi városokban a szintiszta 6-7 ezer magyar választó. És fenn hirdették a mi uraink és szándékosan gyalázták a parasztot azzal is, hogy nem érett a titkos választásra akkor, amikor más nemzetek vezető emberei minden más nemzet parasztjai között a legelsőnek, a legműveltebbnek tartotta.

Hát ha ilyen mostoha körülmények mellett is ilyen kiváló emberanyag-
nak meg tudott maradni a magyar paraszt, milyenné fejlődhetett volna
ez a nép, ha illő módon tanítják nevelni, megbecsüli, védi, nem üldö-
zik évszázadokon keresztül.

Az előbb felsorolt események, létrehozott alkotások és intézmé-
nyek mind a világháború előtti időben 1914 évig történtek meg és jöt-
tek létre. Ez az idő eddig egy korszakot jelent nemcsak a nemzetünk é-
tében, hanem a mi szűkebb hazánk, a nagyra pusztas és Vásárhelykutas,
mint tanyaközpont történetében, amelyet, amelyet a kezdeményező, alkotó
építő és küszködés korszakának lehet nevezni, mert az tényleg az volt,
különösen ránk, pusztalakra nézve. Vannak ugyan urak, akik ezt a korszak-
ot boldogbéli korszaknak, mivel a parasztok megfeszített erők nyomán
némi kis fejlődés és haladás mutatkozik és hogy nem volt sem sűrűn
háború, sem forradalom. Azonban azt a korszakot csak olyan urak mond-
hatják és mondják boldognak, akik a hatalom fényében sütkéreztek és
fürödtek és a husosfazekak körül sürgölődtek, forgolódtak, nyugodtak
és az ország javaiból és a parasztok munkájának gyümölcséből az ál-
taluk meghozott rendelkezések segítségével annyit markolhattak, amennyi-
nyit a kapzsi szívük-lelkük elbirt.

90+91 szám
kerirat kimarad

A világháború alatt nagyon sokat szenvedtek Kutas és pusztas népe
nemcsak azért, mert minden épkézláb ember kint volt a harctéren, itthon
csak az öregek, gyerekek és asszonyok, nyomorékok maradtak és ezek vé-
gezték a termeléssel járó sok és nehéz munkát, hanem azért is,
mert a mi hatóságunk emberei ok nélkül tulbuzgóságából betű szerint
kiméletlenül hajtották végre a különféle háborús rendelkezést, úgy ahogy
más város egy se hajtotta végre, amit a többek között igazol az is,
hogy pl. Szenté város három hónappal később kezdte meg a rekvirálást
és akkor is kiméletesen végezték, de a mi uraink egy napot sem késtek
a rekvirálás végrehajtásával és kiméletlenül végezték és sok esetben
nem csak azt a gabonát vitték el, ami felesleges volt, hanem a család
és a kisgazdaság fenntartására szükséges gabonát, vagy takarmányt is
és a rekvirálást mindig a pusztán kezdték, de betű szerint és kimélet-
lenül hajtották minden más háborús rendelkezést is tekintet nélkül
arra, hogy a helyi viszonyok mellett, lehet-e azokat teljesíteni. És
egy-egy lehetetlen rendelet miatt, amit a parasztok nem tudtak telje-
síteni, azazával büntették őket, és amikor a közgyűlésen tiltakoztam
az ellen, haditörvényszék elé akartak állítani.

Az is rendkívül megsulyosította és kellemetlenné tette a pusztas-
iak helyzetét, hogy egy pusztai jó hazafi Rostás József, aki a testi-
fogycsoportja miatt nem kellett katonának, itthon úgy szolgált a ha-
zát, hogy mivel gépész volt, ágyugolyó, hüvely készítésére vállalkozott,
azonban mivel ő maga nem is értett hozzá és azt hamisítani se lehetett
és így keresni se lehet rajta sokat, mint ahogy ő remélte, tehát abba-
hagyta és fölcsapott hadseregszállítóknak, valami csalafinta módon hoz-
gájutott ahhoz, hogy a hadseregnek szalmát szállítson, ennél a vállal-
kozásnál azután tudott érvényesülni és az a lelkitulajdonosa és
szavajárása is, t. i. hogy ha csalni kell, akkor ott van ő. Ő nem vette
a szalmát, hanem kért katonákat és azokkal rekviráltatta azért, hogy
őt ne okolja senki, ha a szalmáját elviszik, pedig pénzért kapot
volna szalmát rekvirálás nélkül is, természetesen kellett volna *számlát*

ugy fizette, ahogy akarta, hamisan mért, mert a gazdasszonyok nem is ellenőrizhették, tehát úgy mért és úgy fizetett, ahogy neki tetszett. A szegény hadiözvegyeket és árvákat úgy károsította meg szándékosan, a hadsereget pedig úgy, hogy meglocsoltatta a szalmát és vizesen, dudvásban szállította és hogy ne legyen a szállításra nagyobb kiadása, felfogadott öt inast és azokkal préseltette és szállíttatta a temérek szalmát, amikor pedig vége lett a háborúnak ez a hír úgy meglepte hogy a jelenlevők állítása szerint elfehéredett, az egész testében remeggett és jóideig nem tudott szólni, amikor pedig magához tért, a meglepetéstől csak annyit mondott, hogy legalább csak egy évig tartott volna még a háború. Tehát Rostás Jóska így szolgálta a hazát a háború alatt és ilyen módon gyűjtötte a nagy vagyont a harctéren elesett hősök emlékének a megörökítésére, akik őerte és helyette is szenvedtek és meg is haltak és akiknek a hozzátartozóiktól a szalmát elrekviráltatta. Az emlékoszlop költségeihez egy fillérrel sem járult, valószínű azért, mert őszerinte hamar vége lett a háborúnak.

Itt meg kell még emlékezni a pusztának egy másik szülőttjéről is, Tompai Balázsról, aki a Samu bácsi fia volt, a tanyája pedig a szőkealmi dűlőben Kutastól északra mintegy másfél kilométerre. Balázs nagyon nyugtalan természetű ember volt és így belekeveredett a híres Torkos Jancsi társaságába, aki a régi kapcabetyárok közül való volt és aki a hetvenes években betörekedett és a jómódu emberek házána a kirablásával foglalkozott nemcsak Vásárhelyen, hanem Szentesen, Makó, Orosházán és más községekben is az ő nagyon ügyesen megszervezett bandájával. A pénz és értéktárgyakon kívül lovakat raboltak valószínű, hogy azt jól és könnyen tudták értékesíteni. A többek között az is megtörtént, hogy Békés megyében elveszett kettő és a Balázshoz vezettek a nyomok és két csendőr meg is jelent Baláznál, ahol tényleg ott voltak a lovak. A csendőrök nem vasalták meg a bandát, hanem befogadták a kocsiba a lopott lovakat és Balázs és Torkos Jancsi felültek és úgy kísérték őket Orosháza felé, amikor a kakasszéki uradalomhoz közel voltak, megálltak a kocsival és Torkos Jancsi leszállt a kocsiról és az egyik csendőr közelébe ment és közvetlen-közletről revolverrel belelőtt a csendőrbe és holtan fordult a lováról, a másik pedig elugratott. Balázsék pedig mint aki jól végezte dolgát, elhajtottak a határon Orosházát kikerülve, Békés-megyébe. Nemsokára azonban elfogták Balázsékot és a bíróság elé vitték. Torkos Jancsi nem vallotta be, hogy ő lőtte le a csendőrt, hanem Tompai Balázs vallotta magára, így Parkes mint bűnrészes és nem mint tettes ítéltetett el néhány évre, Balázs pedig csakhamar meghalt a börtönben, mivel már akkor nagyon előrehaladott tüdőbetegségben szenvedett.

A háború összeomlása után, amikor a rend teljesen felbomlott, a közbiztonság és a közrend fenntartása végett Kutas és környékén 24 polgárőrséget állítottak fel, Kutason volt a központ, onnan irányítottuk és utasítottuk az őrsöket és odaküldték mindennap rendszeren a jelentést. A polgárőrség tagjai a háborúból hazatért kisgazdák voltak, akik éjjeli szolgálatot is teljesítettek és amíg ez a polgárőrség fennállt azon a területen, amely Sámsonról Mágozsoldalig terjedt, semmi bűnelkövetés nem történt és ez érthető is, mert mindenki polgárőrségi így egymást nemcsak védtek, hanem figyelték is, tehát a falvak

a tanyák világában tökéletesebb és olcsóbb közbiztonsági szerv, mint a polgárőrség nem is lehet, kár volt beszűntetni.

Kommunista vezérek utasítására tuzokat is jelöltek ki a jobbmódu emberek közül, persze engem is. Engem ne a jómód miatt, hanem azért, mert nem engedtem át nekik a Szövetkezet vezetését és hogy nagyobb bajt nem csináltak és hogy tuznak is el nem vittek bennünket, az csak azon múlt, hogy nem lett idejük a szándékaik végrehajtására, mert a gyűlölt és utált ellenségünk az oláhok bejöttek és ellepték a pusztát és Kutast. Tehát a gyűlölt ellenségünk mentettek meg bennünket a testvéreink kegyetlenségeitől. Borzasztó még rá is gondolni, pedig így volt.

Tehát bekövetkezett a román megszállás. A demarkációs vonal Kutastól Vásárhely felé vonult el a határon keresztül srégen Szentetornyától Földeák irányában. Az oláh parancsnokság a kutasi csendőrlaktanyába foglalt helyet, egy oláh tiszt pedig a kutasi malmos egyik szobáját foglalta el, aki mokor elment, felfeszítette a szobában lévő szekrényt és elvitt többfélét, ez aztán gavallér tiszt ur volt. A csendőrlaktanyába hozták össze minden lopott és rabolt dolgokat, temérdek aprójószágot, hizott disznókat, malacot, bárányt és vágómarhákat, ami a hetes órsőknek kellett, annyit, hogy felét se ették meg, odajártak a szomszéd tanyáról a kutyák húst enni, de azok se győzték megenni. Azon túl a portyázó oláh katonák behatoltak a lakóházakba is és felkutattak a ruhaszekrényeket és elvitték az nekik tetsző női és férfiruhákat, csizmákat, cipőket és házi eszközöket is, de elvitték az oláh tisztek a szép lovakat, marhákat, disznókat, sőt amikor elmentek a tanyákon összeszedett szép 48 db. tanyai kutyát vonaton, egy oláh hadnagy pedig összeraboltatott és elvitt öt vagon búzát is. Ez a hadnagy egy erdélyi magyarenbernek a fia volt, az anyja volt oláh és a nagyenyedi kollégiumban tanít és a monarchia közös hadseregébe szolgált, az összeomlás után ment át az oláh hadseregbe. Az apjék Baki Jánosnak hívták, pénzügyőri biztos volt Erdélyben, őt még itt szolgált Baki Tibornak hívták, mint oláh katonát pedig Bakin Tiberiusznak hívták. Ezeket az adatokat ő mondza nekem, amikor egy hétig nálam a pócai tanyámban lakott.

A háború, az összeomlás, a kommunizmus, az oláh megszállás és azok kivonulása az ország felszabadulása után, mint mindenütt ebben a kirekvirált, kifosztott, megcsonkított országban, úgy itt Vásárhelykútason is csak nehezen és csak évek elteltével indulhatott meg az alkotó munka. Akkor, amikor a meglepetésekből és lealázottságból valamennyire felocsudtunk és levegőhöz jutottunk, a háború után az első köztevékenységünk arra irányult, hogy annak a 178 pusztaszülőtte hős vérünknek, akik a háború poklába kiszenvédtek, hogy azokkal szemben a hazafiui kötelességünket lerójuk azáltal, hogy emlékművet állítsunk nekik azért, hogy ne csak a jelen időben élőkkel, hanem a jövő nemzedékkel se engedje elfeledtetni és állandóan és örökké emlékeztesse azok kiszenvédésére, vitézségére, hazafiasságukra és a magyar dicsőségre. És ezt az emlékművet az én kezdeményezésemre el is készítettük és nagy ünneppel le is lepleztük. Az emlékmű költségeihez a hősök hozzátartozói és a pusztai közönsége is hozzájárult. Ez az emlékmű majdnem első az országban.

Azután pedig a háboru előtti két fontos követelésünket valósítottuk meg, a törvényhatóság akkor, amikor bár szűk munkakörrel egy közigazgatási kirendeltséget és egy hatósági állatorvosi állást állított fel Kutason. Azonban még mindig nem történt meg a nagy határnek a több állategészségügyi körzetre való felosztása, ennél fogva a pusztai népnek még mindig viselni és szenvedni kell az egy állategészségügyi körzetnek a hátrányát és kiszámíthatatlan kárát.

Majd pedig az Isten dicsőségére, a pusztai nép lelkiüdvére és Kutas-tanyaközpontnak pedig a díszére a vásárhelyi két egyház a református és katolikus a hívek hozzájárulásával felépítették a minden építkezések koronáját, a két szép templomot. A katolikus templomot 19 év.....hó...napján, a református templomot pedig 19...év.....hó...napján szentelték fel nagy ünnepséggel. És nincs szebb látvány, mint amikor vásár és ünnepnapokon a messze pusztá minden tájáról kocsikon és gyalog jönnek a buzgó hívek a templomokba.

Azután pedig az állam építtetett egy kéttantermes iskolát, így most már három iskola van Kutason a Tompai-féle egy iskola helyett. Létesítettünk a kisgyermek részére egy napközi otthont is és ezekkel egyidejűleg a pusztai iskolához rendszeresített az állam egy iskolaigazgatói állást is. Az első igazgatói állást Deli Lajos derék, törekvő és jeles tanító töltötte be.

És ha most visszatekintünk arra az időre, amikor itt a Tompai-féle iskolában Zaka Mihály jó öreg kőművesmester tanított bennünket az a-b-c-re és ő volt Kutasnak egyedül a tanfőnök és ha az akkori állapotokat összehasonlítom a jelenlegi állapotokkal, amikor három derék okleleves tanító tanít és egy iskolai igazgató ügyel fel az pusztai iskolákra, ennek a fejlődésnek a tudata jóérzéssel tölti el a lelkem, de rögtön arra gondolok, hogy hol volna és hova haladt volna ez a nép, ha a 67-es kiegyezés után hamarjában fokozatosan megcsinálták volna azt a sok iskolát, ami hangzott is és amelynek Klébengzberg miniszter is csak egy részét csináltatta meg a háboru után. Ha azt annak idején megcsináltatják, sohasem jutott volna ez az ország és ez a nemzet erre a sorsra, amire jutott és hogy ide jutott, azt a még most is sokak által dicsőített uralkodónak és a környezetének köszönhetjük akiknek a legfőbb törekvése a magyarok elnyomása és kipusztítása volt.

Azután pedig a szépmulttu Pusztakutasi Olvasó Egyletet, amely eredeti helyén a Szabó malomnál volt, amely régebben központja volt ennek a tájnak, lehozattuk az új központba és Mayer János akkori földművelésügyi miniszter nyolcezer pengő hozzájárulásával felépítettük a Horthy Miklós népházat, ahol folytatódik az a kulturális munka, amelyet a régi és kezdetleges helyiségben megkezdtünk és oly sok küzdelemmel bár, de eredménnyel végeztünk.

És mindezeknek az alkotásoknak a kiegészítésére, a lakosságnak a kényelmére és Kutasnak a díszítésére biztosítva és állandósítva lett a villanyvilágítás is, amely nemcsak széppé, hanem feltűnővé teszi kutast annál is inkább, mert száz és száz régi falu van az országban, ahol nincs villanyvilágítás, tanyaközpont pedig még inkább nincs.

És ezzel elmondhatjuk, hogy jóformán beteljesedett mindaz, a félszázaddal ezelőtt ábrándoztunk, de remélni alig mertünk az

mostoha körülmények mellett, amelyért annyit küzdöttünk, fáradtunk. Mert hogy küzdeni kellett mindenért, annak igazolására ideiglatom a városi tanácsnak egyik cselekedetét, azt t. i. hogy amikor 1923-ban a B-listázásról és tisztviselői létszámapasztásról volt szó, a városi tanács azt úgy oldotta meg és úgy tett eleget a kormányrendeletnek, hogy nem a torony alatti felesleges hivatalokat szüntette be, ami volt bőven és amit be kellett volna szüntetni, hanem ahelyett beszüntették a kutasi anyakönyvi hivatalt, amelyre nagy szükség van és amely nem önálló hivatal volt, mert ezt a kis pusztai tanító vezette mellékesen havi 20 pengőért. Hogy az anyakönyvi hivatalra milyen nagy szükség volt, az kitűnik, hogy amikor beszüntették az anyakönyvi hivatalt, megtörtént nem egyszer, hogy a pusztán a halott 4-5 nap is eltemetetlen fent volt, ~~maxx~~ ősszel, télen, tavasszal a 30-40 km. távolság és a járhatatlan utak miatt. Ugyisintén beszüntették a távolabb eső iskolánál a passzusírást is, amit a tanítók végeztek havi 20 pengőért. A városi tanács ezeket is épen úgy, mint az anyakönyvi hivatalt úgy tűntette fel a miniszteriumban, mint felesleges és önálló hivatalokat, tehát félrevezették a miniszteriumot. És hogy Kutasnak legyen állami anyakönyvi hivatala, a pusztaiaknak pedig passzusírásuk, épen úgy elől-ről kellett kezdeni az ~~xxx~~ eljárást, mint előszőr. Ezekből világosan kitűnik a város urainak a szándéka és jóakarata a pusztai néppel szemben.

Hogy Kutas hogy jutott villanyvilágításhoz, annak a történetét a hűség kedvéért leszögezem. T. i. Orosháza község az áramot a vásárhelyi villamostelepről kapta. Azonban ez a telep Orosházát nem jól szolgálta ki, ennél fogva Orosháza a villamostelepnek felmondott és ott helyben a Tóth melomnál csináltatott villamostelepét. Természetes, hogy így vásárhelyről az áramszolgáltatás megszűnt és annak a vezetékfeleslegessé vált. Már Orosházától Kutasig be is szedték a villamosvezetékét. A városi tanács azonban erről tudomást sem szerzett. Az pedig, hogy a fejlődő Kutasnak a villanyvilágítást megmentse és biztosítsa, esze ágában sem volt. Mert hiszen azt is sokalták, amit már eddig kapott Kutas és a Pusztá. Tehát sem a város vezetősége, sem Kutason nem került ember, aki a Kutas jövőjéről és a villanyvilágítás megmentéséről gondoskodott volna. Most is, mint régebben, az Öreg Lóvi zsidó módszerét kellett elővennem, t. i. hogy ha bolondot akartam küldeni, akkor mentem és csináltam magam. Ennél fogva tárgyalást kezdtem a villanytelep igazgatóságával és kértem, hogy adják meg a vezetékét Kutasnak. Erre azt mondták, igen is meghagyják, ha lesz annyi áramfogyasztás, hogy érdemes lesz a 20 km. vezetékét fenntartani. És a tárgyalás odafejlődött, hogy én az áramfogyasztást magamra vállaltam azért, hogy a kutasi malmot, amely akkor az enyém volt, villanyhajtásra szereltettem be. De az nem volt elég, hanem a kutvölgyi Török-féle szélmalmot is bérbe vettem és azt is beszereltettem villanyhajtásra és rábeszéltem a kutvölgyi tudószanatórium igazgatófőorvosát Weisz doktort, hogy a kutvölgyi malmából az én transzformátoromról vezessék be a villanyt a szanatóriumba. Megengedtem díjtalanul, csak hogy legyen minél több áramfogyasztás s hogy fel ne szedjék a villanyvezetékét. És ez is megtörtént. Így elég áramfogyasztás a vezetékről, így maradt meg Kutasnak a villanyvilágítás és így lett a kutvölgyi szanatóriumnak is villanyvi

Azonban a villamostársaság az érzelmi dolgokra nem ad semmit, sem a Kutas jövőjére. Neki a biztos haszon kell és a biztos haszomból egy fillért sem áldoznak fel, sem Kutas érdekében, sem azért, hogy az én helyzetemet és vállalkozásomat megkönnyítse. Tehát le kellett mondanom arról, hogy a kutas malmomat a jövőben a meglevő dizelmotorral hajtjam, aminek az üzemköltége majd csak felényi, mint a villanyé. És ez a különbség jóval több ezer pengőnél évenként. És azontul nekem kellett megfizetnem a villanyhajtáshoz szükséges transzformátorokat, gépeket és egyéb felszerelési tárgyakat és a szerelés munkáját is, valamint a kutas malmától a házamig a 300 méter vezetéknek az egész árát és a felszerelés költségeit is, s így a két malomnak a villamosítása és a kutas házamnak a villamosítása belekerült 37 millió koronába, ezenkívül az üzemköltég különbség, amely a dízel motor és a villany közt van, ami legkevesebb 16 ezer pengő/annyi ezer, ahány évig hajtattam a malmomat villannyal./

Azonban a megegyezésünk szerint, amikor bebizonyosodik, hogy elég áramfogyasztás van és fenntartható a villanyvezeték, az én költségesen beszerzett tárgyakat vagy meg kell váltani a társaságnak, vagy díjat kell érte fizetni, azonban amikor ezt követeltem, sem meg nem váltották, sem használati díjat nem fizettek, hanem a kutvölgyi transzformátort, ami már elavult, leszerelték és visszaadták, más egyebekről pedig tudni se akarnak az új tulajdonosok. Mert közben gazdát cserélt a telep, perelni pedig nem volt és nincs is kedvem, inkább belenyugszok abba, hogy az egész befektetéspénzem elveszett. A leszerelt transzformátort azonban megtartom magamnak emléknék, amely tanuskodik arról, hogy milyen körülmények mellett lett Kutasnak villanyvilágítása.

Vannak emberek, akik oktalanságnak tartják, hogy ilyen kisvagyonu és nagycsaládu ember ilyen nagy áldozatot hoz a köznek. Ezt én is sokszor tartottam oktalanságnak, különösen, amikor pénzsűkében voltam. Azonban mindig megnyugtató az a tudat, hogy nem a kártyaspillerek nyerték el tőlem, hanem olyan dolgokra áldoztam, amely Kutasnak dicsőre, a lakosságnak pedig hasznára és kényelmére szolgál örök időken keresztül. És az a tudat is, hogyha én ezt az áldozatot meg nem hozom, akkor a villanyvezeték felszedik és Kutasnak talán sose lett volna villanyvilágítása. Mint érdekes esetet meg kell még említenem, hogy milyen módon lett Kutasnak közvilágítása. Amikor már a villany be volt vezetve a kutvölgyi szanatóriumba, templomokba és a paplakokba és mikor már biztosra volt, hogy a vezeték nem szedik fel, akkor a t.h. közgyűlése elé azzal az indítvánnyal mentem hogy az orvosi laktól az állomásig az országuton, ahol nagyobb a forgalom közvilágítás céljából szereltesen fel a város néhány lámpát. A közgyűlés azt is, mint minden más indítványt ellenszenvvel fogadott és mindamellett utasította a mérnöki hivatalt, hogy készítsen róla költségvetést és a mérnöki hivatal készített is. Itt érvényesült az a közmondás, hogy nem akarásnak nyögés a vége, mert a költségvetés végösszege 12 ezer pengőt mutatott természetesen, hogy elérték a céljukat vele, mert a közgyűlés hallani se akart róla és kinevették az indítvánnyal. Azonban egyszer beszélgetés közben azt mondtam az egyik városi főmérnöknek, hogy csinálja meg a kutas közvilágítást. Ha megcsinálja, ez a mű az 5 nevéhez fűződik, övé lesz az érdem és áldják a kutasok, a közvilágításért. És ez tüzet fogott. A mérnök

ságból ugyan, de megcsinálta a költségvetést, ami egy kicsikével kevesebb lett az előbbi 12 ezer pengőnél, mert az ezer pengőt sem érte el. És azzal az indoklással terjesztette a tanács elé, hogy mivel Kutason az országut keresztezi a vasutat, ahol a forgalom is nagyobb, tehát ott szükség van a közvilágításra. És ha ott a közvilágítás hiányában valami szerencsétlenség történik, ő nem felel érte, mert ő megtette a kötelességét és az előintézkedésre az előterjesztést. Erre a tanács belement a közvilágítás létesítésébe. Így lett Kutasnak közvilágítása.

És én, amikor végignézek az országuton és látom fényleni a sötétben a villanylámpákat, nem jut eszembe sem az, hogy mennyi pénzembe került, sem az, hogy Kutason milyen módon jött létre a közvilágítás, hanem gyönyörködöm benne.

Amikor a "Pusztakutasi Olvasó Egyletnek" Vásárhelykutasnak és az itt élő népnek a történetét a gyenge emlékezőtehetségem és lelkierőm szerint 77 éves koromban röviden megírtam és azt elvégeztem, akkor az öreg fáradt szememet lehunyom és a lelkiszemeimmel szemlét tartok a pusztá felett, ahol én születtem, nevedtem, dolgoztam és küzdöttem, szenvedtem attól az időtől kezdve, amikor mint pusztai gyermek őriztem az édesapám jószágait, és közben hallgattam az ég felé szálló mezei pacsirták énekét, a magasán szálló darvak kurgogását és a szomszédságunkban legelésző ~~gulya~~ B. Lázár-féle gulya és nénes messzehangzó, andalító kolompjának hangját, és az esthajnalom legeltető bajtársaknak a dalát és tillinkójuk méllázó hangját. És amikor a pusztán még csak imitt-amott voltak tanyák és amikor ez a hely, ahol most Kutas fekszik, éppen olyan néptelen és elhagyatott volt, mint a pusztának bármelyik része. Lelkiszemeimmel újra-meg újra végigszemlélem azokat az eseményeket, történeteket, alkotásokat és változásokat, amelyek a szemem előtt történtek és játszódtak le egész a legutóbbi időig. És amikor így lelkiszemeimmel a pusztá és Vásárhelykutas felett a szemlét megtartottam, akkor meghatódott és hálátelt szívvel, lélekkel adok hálát a jó Istennek, aki teremtett, megtartott és gyarló ember létemre minden jó dolgomban megsegített és vezérelt és azért is, hogy ebben a korban éltem, amikor ez a pusztá és ez a tájék olyan nagy átalakuláson, fejlődésen, és változáson ment keresztül és hogy én ennek a fejlődésnek, változásnak nemcsak szemlélője, hanem művelője, munkása is lettem és hogy a kevés iskolázottságom mellett is adott lelkierőt, tehetséget a nehéz munkához és küzdelemhez. És adott nagy küzdelmem, kis vagyonom és nagy családom mellett is áldozatkészséget ahhoz, hogy a pusztá népe és Kutas fejlesztése érdekében a szükséges és tetemes anyagi áldozatot is meghozhattam.

És most abban a tudatban és megnyugvással élem a jó Isten kegyelméből e még hátralévő kevés napjaimat, hogy a Sors és Gondviselés által rámrótt kötelességet lelkierőm szerint teljesítettem és elvégeztem úgy a családom, mint a pusztá népe érdekében... És hogy nem hiába éltem

Cynops atydam
kethata